

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ
З КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА
УКРАЇНИ**
та методичні рекомендації
до їх написання

**Харків
2018**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ
З КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА
УКРАЇНИ**

**та методичні рекомендації
до їх написання для студентів II курсу
денних факультетів**

**першого (бакалаврського) рівня
галузь знань 08 “Право”
спеціальності 081 “Право”**

**Харків
2018**

Тематика курсових робіт з конституційного права України та методичні рекомендації до їх написання для студентів II курсу денних факультетів першого (бакалаврського) рівня галузь знань 08 “Право” спеціальності 081 “Право”/ уклад.: Ю. Г. Барабаш, Т. М. Слінько та ін. – Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2018. – 86 с.

Укладачі: Ю. Г. Барабаш,
Т. М. Слінько,
Л. К. Байрачна,
Ф. В. Веніславський,
І. І. Дахова,
І. П. Ісаєнко,
В. І. Ковтун,
О. Г. Кушніренко,
Л. І. Летнянчин,
К. О. Павшук
Є. В. Ткаченко,
О. О. Чуб

*Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою
університету*

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2018

Т е м а 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ІНСТИТУТІВ

П л а н

1. Конституційно-правові інститути: поняття, ознаки, критерії розмежування.
2. Класифікація конституційно-правових інститутів.
3. Загальна характеристика конституційно-правових інститутів.
4. Питання розвитку конституційно-правових інститутів.

Розкриваючи перше питання, необхідно дати визначення конституційно-правового інституту, охарактеризувати його ознаки, навести критерії розмежування конституційно-правових інститутів.

У другому питанні слід навести класифікацію конституційно-правових інститутів за різними критеріями, акцентувати на різних підходах щодо їх класифікації.

Далі слід охарактеризувати такі конституційно-правові інститути, як основ конституційного ладу України, основ правового статусу людини і громадянина, інституту народовладдя, основ правового статусу органів державної влади і місцевого самоврядування.

Розглядаючи четверте питання, доцільно спрогнозувати можливе удосконалення системи інститутів конституційного права України, появи нових: парламентське право, муніципальне право, виборче право, конституційної юстиції тощо.

Н о р м а т и в н і а к т и т а л і т е р а т у р а :

Колісник В.П. Конституційне право України як провідна галузь права [Текст] : лекція / В. П. Колісник // Студентський юридичний журнал : додаток до журналу "Право України". – 2011. – № 1. – С. 187-196.

Лучин В. О. Конституционные институты // Современный конституционализм. – М., 1990.

Поваляева М. Інститути конституційного права України: поняття, ознаки та критерії розмежування // Право України. – 2000. – № 5.

Скрипнюк О.В. Конституційно-правові інститути та норми: поняття, класифікація, структура // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2008. – № 3. – С. 5-13

Тодыка Ю.Н., Тодыка О.Ю. Конституционное право Украины. – Х.: Райдер, 2003. – 292 с.

Федоренко В. Система конституційного права України: поняття, генезис і структура [Текст] / Федоренко В. // Право України. – 2017. – № 5. – С. 18-26.

Федоренко В.Л. Теоретико-методологічні основи системи та структури конституційного права України // Питання теорії конституційного права і модернізації Конституції України: Зб. наук. праць / В.Л. Федоренко; за ред. і з передмов. академ. О.В. Скрипнюка. – К.: Видавництво Ліра-К, 2013. – 190 с.

Фрицький О. Ф. Державна влада як інститут конституційного права [Текст] / О. Ф. Фрицький // Антологія української юридичної думки. Т. 10. Юридична наука незалежної України. - К.: Вид. Дім "Юрид. кн.", 2005. – С. 342-354

Шемшученко Ю., Погорілко В. Система конституційного права як галузі права, юридичної науки та навчальної дисципліни // Вісн. Академії правових наук України. – № 2 (33), № 3 (34). – Х., 2003.

Шукліна Н.Г. Правовий статус людини і громадянина як інститут конституційного права [Текст] / Н. Г. Шукліна // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2004. – № 12. – С. 52-62.

Т е м а 2. СУБ'ЄКТИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

П л а н

1. Поняття конституційно-правових відносин, їх структура
2. Поняття та види суб'єктів конституційно-правових відносин
3. Особливості суб'єктів конституційно-правових відносин
4. Український народ як суб'єкт конституційно-правових відносин

При розкритті першого питання необхідно дати визначення конституційно-правових відносин, вказати їх особливості та коротко розкрити елементи цих відносин.

У другому питанні слід надати поняття суб'єктів конституційно-правових відносин, перелічити їх та дати загальну характеристику.

Розкриваючи третє питання, необхідно вказати на особливості суб'єктного складу конституційно-правових відносин.

У четвертому питанні слід дати визначення категорії «народ», вказати на її співвідношення з поняттями «населення», «нація», розглянути правосуб'єктність Українського народу.

Н о р м а т и в н і а к т и т а л і т е р а т у р а

Барабаш Ю. Г. Народ і нація як суб'єкти конституційного права / Ю. Г. Барабаш // Конституційний процес в Україні: здобутки та проблеми : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Харків, 25–26 червня 2009 р.). – Харків : Право, 2009. – С. 27–34.

Берченко Г.В. Народ і нація: конституційна парадигма [Текст] / Г. В. Берченко // Конституція як

основа розвитку правової системи : VIII Тодиків. читання : зб. тез наук. доп. і повідомл. Міжнар. наук. конф. молодих учених, аспірантів і студентів (2-3 жовт. 2015 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Права людини, 2015. – С. 104-105.

Берченко Г.В. Українська нація як політичний суб'єкт та її роль у формуванні громадянського суспільства / Г. В. Берченко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – Луганськ, 2011. – Вип. 1. – С. 89-95.

Давидов Р., Данилюк Ю. Питання теорії конституційних правовідносин // Право України. – 2006. – № 1. – С. 16-19

Данилюк Ю. Визначення поняття суб'єктів конституційних правовідносин // Юридична Україна. – 2008. – № 5. – С. 28-31

Данилюк Ю.В. Теоретичні засади конституційних правовідносин в Україні [Текст] : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 Конституційне право / Ю. В. Данилюк. - Київ: Б. в., 2009. – 19 с.

Колісник В. П. Національно-етнічні відносини в Україні: теоретичні засади та конституційно-правові аспекти. – Харків, Фоліо, 2003. – 240 с.

Погорілко В. Суб'єкти конституційно-правових відносин: поняття, ознаки, види [Текст] / Віктор Погорілко // Порівняльно-правові дослідження. – 2005. – № 1. – С. 65-77

Тодыка Ю.Н., Тодыка О.Ю. Конституционное право Украины. — Х.: Райдер, 2003. – 292 с.

Третяк О.П. Поняття та ознаки об'єктів конституційно-правових відносин // Вісник Запорізького державного університету. – 2004. – № 1. – С. 78-84.

Третяк О.П. Співвідношення дефініцій "об'єкт конституційно-правових відносин" та "об'єкт

конституційного права" // Держава і право. Юридичні і політичні науки. Вип. 28: Зб. наук. пр. – К.: Ін-т держави і права НАН України, 2005. – С. 269-275

Федоренко В. Л. Суб'єкти конституційно-правових відносин в Україні та їх система [Текст] / В. Л. Федоренко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2011. – № 4. – С. 27-34.

Шаповал В.В. До питання про класифікацію суб'єктів конституційного права України // Проблеми законності. Вип. 44. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2000. – С. 33-39

Шаповал В. Суб'єкти конституційного права України: постановка проблем теоретичного визначення // Право України. – 2000. – № 8. – С. 21-24

Т е м а 3. ДЖЕРЕЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

П л а н

1. Поняття джерел конституційного права як галузі права
2. Види джерел конституційного права
3. Конституція держави як основне джерело конституційного права
4. Загальна характеристика джерел конституційного права України

У першому питанні слід визначити поняття джерела права, надати визначення джерел конституційного права як галузі права, вказати місце і значення джерел конституційного права України в національно-правовій системі на сучасному етапі становлення української державності. При розкритті другого питання необхідно навести класифікацію джерел конституційного права за різними ознаками.

У третьому питанні слід дати характеристику Основного Закону як фундаментального джерела конституційного права України.

Четверте питання необхідно присвятити характеристиці інших джерел: законів, міжнародно-правових договорів України, підзаконних нормативних актів. Особливу увагу слід приділити такому виду джерел конституційного права, як рішення Конституційного Суду України.

Нормативні акти та література

Берченко Г.В. Поняття закону в теорії права [Текст] / Г. В. Берченко // Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку : Зб. матеріалів міжнар. наук. конф. (27.01-30.01.2007 р., м. Косів Івано-Франк. обл.). Вип. 8. – К. : Б. в., 2007. – С. 74-76.

Джерела конституційного права України [Текст]: [монографія] / відп. ред. Ю. С. Шемшученко; Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ : Наук. думка, 2010. – 711 с.

Долженков О.О. Природне право як джерело національного права України // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2001. – №1. – С. 28-29

Мазур М. В. Акти органів судової влади як джерело конституційного права України [Текст] : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 Конституційне право; муніципальне право / М. В. Мазур. - Х. : Б. в., 2009. - 20 с. –

Назаренко О. А. Міжнародні договори України в системі джерел конституційного права України [Текст] : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02

Конституційне право / О. А. Назаренко. - Київ : Б. в., 2006. - 20 с.

Петришин О. Судова практика як джерело права в Україні: проблеми теорії [Текст] / Петришин О. // Право України. – 2016. – № 10. – С. 20-27.

Погорілко В., Федоренко В. Джерела права України (загальна теорія джерел конституційного права) // Вісник Академії правових наук України. – 2002. – № 1(28). – С. 46-54

Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Класифікація джерел конституційного права України // Часопис Київського університету права України – 2002. – №1. – С. 27-32.

Сав'як О. В. Правовий звичай у системі джерел конституційного права України [Текст]: автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 Конституційне право / О. В. Сав'як. - Київ: Б. в., 2008. – 20 с. Тодыка Ю.Н., Тодыка О.Ю. Конституционное право Украины. Учебное пособие. – Харьков: Райдер. – 2003. – 292 с.

Скрипнюк О., Батанов О. Актуальні проблеми теорії джерел конституційного права України (аксіологічні, гносеологічні та онтологічні аспекти) [Текст] Скрипнюк О., батанов О. // Право України. – 2017. – № 6. – С. 39-52.

Терлецький Д.С. Конституційно-правове регулювання дії міжнародних договорів в Україні [Текст] : монографія / Д. С. Терлецький ; Одес. нац. юрид. акад. – Одеса : Фенікс, 2009. – 232 с.

Цоклан В. І. Система сучасних джерел конституційного права України [Текст]: Монографія / В. І. Цоклан, В. Л. Федоренко; за ред. В. Л. Федоренка. – Київ: Ліра-К, 2009. – 400 с.

Т е м а 4. ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

П л а н

1. Конституціоналізм та головні підходи до його розуміння
2. Витоки українського конституціоналізму
3. Головні етапи розвитку українського конституціоналізму та їх загальна характеристика
4. Сучасний український конституціоналізм та конституційні реформи

У першому питанні необхідно висвітлити різні підходи до визначення та змісту поняття «конституціоналізм». Розкриваючи друге та третє питання, слід показати витоки українського конституціоналізму, зосередивши увагу на виникненні та розвитку ідей конституції та конституціоналізму на теренах України, розглянути головні етапи поширення ідей конституціоналізму та проаналізувати їх запровадження в державно-правову практику.

Головну увагу при розкритті четвертого питання варто приділити сучасному етапу існування українського конституціоналізму, показавши при цьому, які саме ідеї конституціоналізму знайшли втілення в конституційних реформах 2004, 2016 років, а також перспективам конституційного розвитку.

Н о р м а т и в н і а к т и т а л і т е р а т у р а

[Барабаш Ю. Г.](#) Опыт конституционного реформирования в Украине: в поисках европейского

ідеала / Ю. Г. Барабаш // Сравнительное конституционное обозрение. – 2014. – № 1. – С. 22-33.

Бориславська О.М. Європейська модель конституціоналізму: системно-аксіологічний аналіз: монографія / О.М. Бориславська. – Харків: право, 2018. – 384 с.

Євграфов П. Б. Конституція України: коментар змін (2004-2007). Теоретичні та практичні аспекти. – К.: Правова єдність, 2007. – 204 с.

Історія українського конституціоналізму (в документах): [Матеріали до Міжнародного Юридичного Форуму "Нова Конституція України - шлях до утвердження української державності (Україна, Богородчанський р-н Івано-Франківської обл., 11-13 січня 1996 р.). [Текст]. - Івано-Франківськ : Б. в., 1996. - 138 с.

Колісник В.П. Відновлення дії Конституції України та зміна форми правління як засіб поновлення конституційного ладу [Текст] / В. П. Колісник // Вісник Конституційного Суду України. – 2015. – № 4. – С. 103-108.

Колісник В.П. Сутність конституціоналізму, конституційна доктрина та головні доктринальні підходи до визначення конституційного ладу [Текст] / В. П. Колісник // Право України. – 2013. – № 12. – С. 71-92.

Колісник В.П. Визначальні чинники демократичної трансформації державної влади в Україні // Демократичні засади організації і функціонування вищих органів державної влади України: Монографія /Ю.Г. Барабаш, І.І. Дахова, О.П. Євсєєв та ін.; за заг. ред. Ю.Г. Барабаша. – Х.: Право, 2013. – С. 157-193.

Конституційна реформа: експертний аналіз. – Харків: Фоліо, 2004.

Конституція і конституціоналізм в Україні: вибіркові проблеми: Зб. наук. праць членів Т-ва конст.

права з нагоди 10-ї річниці Конституції України, Конст. Суду України та самого Т-ва [Текст]. - Київ: Купріянова, 2007. – 320 с.

Летнянчин Л.І. Конституційна судова реформа: проблеми та перспективи / Л. І. Летнянчин // Вісник Національної академії правових наук України : зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України. – Харків : Право, 2016. №3 (86). – С. 194-203.

Мироненко О. М. Витоки українського революційного конституціоналізму 1917-1920 рр. Теоретико-методологічний аспект [Текст]: Монографія / О. М. Мироненко. – Київ: Ін-т держави і права НАН України, 2002. – 260 с.

Мироненко О. М. Історія Конституції України.– К.: Ін Юре, 1997.

Орзих М. Ф., Крусян А. Р. Современный конституционализм в Украине. Вступление к украинскому конституционному праву: Монография. – К.: Алерта, 2006. – 290 с.

Проблеми сучасного українського конституціоналізму [Текст]: збірка наукових праць на пошану першого Голови Конст. Суду України, проф. Леоніда Юзькова / Конституційний Суд України, Академія правових наук України; заг. ред.: А. Стрижак, В. Я. Тацій; упоряд.: В. Бринцев, В. Кампо, П. Стецюк. – Київ: Логос, 2008. – 352 с.

Речицкий В. Конституционализм. Украинский опыт / Харьковская правозащитная группа. – Х.: Фолио, 1998. – 160 с.

Речицький В.В. Конституційне АБВ. – Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини», 2016. – 408 с.

Речицький В.В. Конституціоналізм. Коротка версія. Читанка з конституціоналізму для зацікавлених. – Х:

Харківська правозахисна група, Права людини, 2014. – 264 с.

Речицький В.В. Неформальний конституціоналізм. – Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини», 2018. – 356 с.

Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 р. № 20-рп/2010 у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222 (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) // Вісник Конституц. Суду України. – 2010. – № 5. – Стор. 36

Рудик П. А. Конституційна реформа в Україні: проблеми та перспективи [Текст] / П. А. Рудик. – Київ: Атіка, 2006. – 256 с.

Савчин М. Конституційна реформа та правосуддя [Текст] / М. Савчин // Юридичний вісник України. – 2015. – № 36 (12-18 вересня). – С. 6-7.

Савчин М.В. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: монографія. Ужгород: РІК-У, 2018. 440 с.

Словська І. Український конституціоналізм: етапи становлення і розвитку [Текст] : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 Конституційне право / І. Словська. – Київ : Б. в., 2004. – 20 с.

Стецюк П. Б. Основи теорії конституції та конституціоналізму. – Львів: Астролябія, 2003. – 232 с.

Шаповал В. М. Сучасний конституціоналізм [Текст]: монографія / В. М. Шаповал. – Київ: Юрінком Інтер, 2005. – 560 с.

Тема 5. ПРИНЦИПИ ТА ФУНКЦІ КОНСТИТУЦІЇ, ЇЇ ЮРИДИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ

П л а н

1. Поняття та загальна характеристика принципів конституції
2. Поняття та загальна характеристика функцій конституції
3. Поняття юридичних властивостей конституції, характеристика притаманних конституції ознак

У першому питанні необхідно розкрити поняття конституції, дати визначення принципів конституції та здійснити їх класифікацію. Навести приклади кожного виду принципів конституції з практики конституційного регулювання України та інших держав світу.

При розкритті другого питання слід перелічити принципи конституції, надати їх загальну характеристику.

Розкриваючи третє питання, необхідно визначити поняття функцій конституції, показати, яким чином через функції конституції проявляється її соціальне призначення, встановити в чому полягає соціальне призначення конституції, вказати, які з функцій конституції притаманні лише їй, а які властиві також і законам.

При розкритті четвертого питання слід визначити поняття юридичних властивостей конституції, встановити, чи можуть частково співпадати юридичні властивості конституції і законів. Охарактеризувати кожен із ознак конституції.

Н о р м а т и в н і   а к т и   т а   л і т е р а т у р а

Колісник В. П. Принципи Конституції України та проблеми подолання наслідків глобальної кризи (деякі плебсологічні погляди) [Текст] / В. П. Колісник // Плебсологічна оцінка сучасної світової фінансово-економічної кризи і завдань стратегічного менеджменту: матеріали другої всеукр. наук.-практ. конф. (24 квіт. 2009 р.) – К.: ВПЦ "Київський ун-т", 2009. – С. 64-66

Летнянчин Л.І. Пряма дія норм Конституції України: від принципу – до практичного застосування» / Л. І. Летнянчин // Вісник Національної академії правових наук України : зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України. – Харків : Право, 2017. – №4 (91). – С. 115-127.

Погорілко В., Федоренко В. Поняття та юридичні властивості Конституції України // Право України. – 2006. – №11. – С. 4-10.

Речицький В.В. Конституціоналізм. Коротка версія. Читанка з конституціоналізму для зацікавлених. – Харків: Харківська правозахисна група, Права людини, 2014. – 264 с.

Савенко М. Д. Принципи Конституції [Текст] / М. Д. Савенко // Наукові записки. Т. 53. Юридичні науки. – К.: Вид. Дім "Києво-Могилян. акад.", 2006. – С. 13-16

Савчин М. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: монографія. Ужгород: РІК-У, 2018. 440 с.

Скрипнюк О. Поняття функцій конституції та теоретико-методологічні проблеми їх класифікації // Право України. – 2006. – № 2. – С.21-26.

Тодыка Ю.Н., Тодыка О.Ю. Конституционное право Украины.- Х.: Райдер, 2003.- 292 с.

Скрипнюк О. В. Конституція України та її функції: проблеми теорії та практики реалізації. До десятої річниці прийняття Конституції України [Текст] : монографія / О.

В. Скрипнюк ; Академія правових наук України. - Київ : Акад. Правових наук України, 2005. - 168 с.

Совгиря О. В. Конституційне право України [Текст] : навч. посіб. / О. В. Совгиря, Н. Г. Шукліна. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 632 с.

Тодыка Ю.Н. Конституция Украины - Основной закон государства и общества.- Х.: Факт, 2001. – 382 с.

Тодыка Ю.Н. Конституция Украины: проблемы теории и практики: Монографія. – Х.: Факт, 2000. – 607 с.

Федоренко В.Л. Поняття та сутнісні ознаки Конституції України // Питання теорії конституційного права і модернізації Конституції України: Зб. наук. праць / В.Л. Федоренко; за ред. і з передмов. академ. О.В. Скрипнюка. – К.: Видавництво Ліра-К, 2013. – 190 с.

Шаповал В. М. Сучасний конституціоналізм [Текст]: Монографія / В. М. Шаповал. – Київ : Юрінком Інтер, 2005. – 560 с.

Т е м а 6. ПОРЯДОК ПРИЙНЯТТЯ ТА ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

П л а н

1. Місце Конституції України в системі джерел українського конституційного права
2. Основні способи прийняття та внесення змін до конституцій (порівняльний аспект)
3. Порядок прийняття Конституції України та внесення змін до неї

При написанні курсової роботи слід виходити з того, що особливості прийняття та внесення змін до Конституції України визначаються загальним

призначенням такого джерела права, як Конституція. Норми Конституції характеризуються підвищеним рівнем стабільності та захисту. Отже, суб'єктом прийняття Конституції може бути як національний парламент, так і народ країни.

Розкриваючи друге питання, доцільно навести порівняльний аналіз найбільш поширених способів прийняття Основного Закону та внесення до нього змін. При висвітленні останнього питання слід проаналізувати можливі способи та процедури прийняття нової Конституції України, спираючись на юридичні позиції Конституційного Суду України. Варто також врахувати досвід внесення змін до Конституції України в рамках конституційних реформ.

Нормативні акти та література

Барабаш Ю. Г. Опыт конституционного реформирования в Украине: в поисках европейского идеала / Ю. Г. Барабаш // Сравнительное конституционное обозрение. – 2014. – № 1. – С. 22-33.

Колісник В. П. Відновлення дії Конституції України та зміна форми правління як засіб поновлення конституційного ладу [Текст] / В. П. Колісник // Вісник Конституційного Суду України. – 2015. – № 4. – С. 103-108.

Речицький В.В. Конституційне АБВ. – Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини», 2016. – 408 с.

Речицький В. Критичні зауваження до проекту Закону України "Про внесення змін до Конституції України (щодо територіального устрою та місцевого самоврядування)" [Текст] / Всеволод Речицький // Права людини: інформ. бюл. Харк. правозахис. групи . - 2015. – № 23(16-31 серпня). – С. 2

Речицький В. Меморандум з приводу розробки законопроекту про внесення змін та доповнень до Розділу

II чинної Конституції України, підготовленого Робочою групою Конституційної Комісії станом на 15 липня 2015 року [Текст] / Всеволод Речицький // Права людини: інформ. бюл. Харк. правозахис. групи . – 2015. – №22. – С. 2-5

Речицький В.В. Неформальний конституціоналізм. – Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини», 2018. – 356 с.

Речицький В.В. Український конституційний процес у 2014 році // Часопис Критика. – 2015. – Число 11-12 (205-206) <http://krytyka.com/ua/articles/ukrayinskyy-konstytutsiynyy-protses-u-2014-rotsi>

Речицький В.В. Юридичний коментар до поточних конституційних трансформацій в Україні <http://www.khpg.org/index.php?do=print&id=1396610063>

Рішення Конституційного Суду України від 16 червня 2008 р. № 6-рп/2008 (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі) // Вісник Конституц. Суду України. – 2008. – №3. – Стор. 15

Рішення Конституційного Суду України від 26 червня 2008 р. № 12-рп/2008 (справа про повноваження Конституційного Суду України) // Офіц. Вісник України від 25.07.2008. – 2008. – №52. – Стор. 128. – Ст. 1742

Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 р. № 20-рп/2010 у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222 (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) // Вісник Конституц. Суду України. – 2010. – № 5. – Стор. 36

Рудик П. А. Коментар до конституційних змін [Текст]: навч. посіб. / П. А. Рудик. - Київ: Центр учб. л-ри, 2008. – 220 с.

Рудик П. А. Конституційна реформа в Україні: проблеми та перспективи [Текст] / П. А. Рудик. – Київ: Атіка, 2006. – 256 с.

Савчин М. Конституційна реформа та правосуддя [Текст] / М. Савчин // Юридичний вісник України. – 2015. – № 36 (12-18 вересня). – С. 6-7

Савчин М. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: монографія. Ужгород: РІК-У, 2018. 440 с.

Тодыка Ю.Н. Конституция Украины: проблемы теории и практики. – Х.: Факт, 2000. – 607 с.

Юхновський І. Україні потрібна нова Конституція [Текст]: частина 2. Місцеве самоврядування / Ігор Юхновський // Дзеркало тижня. – 2015. – № 9 (14-20 березня).– С. 4.

Тема 7. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ЯК ОСОБЛИВИЙ ОБ'ЄКТ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ З БОКУ СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ

П л а н

1. Поняття охорони Конституції України.
Механізм охорони Конституції України
2. Поняття та механізм захисту Конституції України
3. Охорона і захист Основного Закону України державними інституціями

В роботі необхідно розкрити природу та особливості охорони Конституції України як з боку

держави, так і з боку суспільства, дати визначення механізму правової охорони Основного Закону, охарактеризувати його елементний склад.

При написанні роботи слід звернути увагу на співвідношення понять «правова охорона» та «правовий захист» Конституції. Необхідно довести, що правова охорона Конституції являє собою систему заходів, спрямованих на запобігання порушенню конституційних норм, а мета заходів захисту полягає у відновленні порушених конституційних приписів.

Особливу увагу при характеристиці охорони Конституції державними інституціями треба приділити Президенту України, Конституційному Суду України та Верховній Раді України.

Н о р м а т и в н і а к т и т а л і т е р а т у р а

Бориславська О.М. Європейська модель конституціоналізму: системно-аксіологічний аналіз: монографія / О.М. Бориславська. – Харків: право, 2018. – 384 с.

Константий О. В. Суд загальної юрисдикції як суб'єкт правової охорони Конституції України [Текст] / О. В. Константий // Вісник Верховного Суду України. – 2011. – № 7. – С. 38-41

Корейка І. В. Поняття та елементи системи органів правової охорони Конституції України [Текст] / І. В. Корейка // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2009. – №1. – С. 84-89

Лунь З. Правова охорона Конституції: до питання про постановку проблеми // Право України. – 2002. – №7. – С. 13-17.

Рабінович П. Охорона Конституції України засобами конституційного судочинства [Текст] / П.

Рабінович, В. Гончаров // Право України. – 2011. – № 6. – С. 105-112.

Савчин М. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: монографія. Ужгород: РІК-У, 2018. 440 с.

Селіванов А. О. Доктрина "охорони Конституції України" в період активних політичних задумів про її реформування [Текст] / А. Селіванов // Вісник Конституційного Суду України. – 2011. – № 1. – С. 75-81

Тацій В. Я., Грошевой Ю.М. Правові засоби охорони Конституції України [Текст] / В. Я. Тацій, Ю. М. Грошевий // Грошевий Ю. М. Вибрані праці / Ю. М. Грошевий ; упоряд.: О. В. Капліна, В. І. Маринів. – Х. : Право, 2011. – С. 258-264 .

Тесленко М. «Непорушність» Конституції як особлива гарантія її правової охорони // Право України. – 2006. – № 11. – С. 10-14

Тодыка Ю.М. Конституция Украины: проблемы теории и практики: Монография. – Х.: Факт, 2000. – 607 с.

Шульженко Ю.Л. О понятии „правовая охрана конституции” // Государство и право. – 2002. – №7. – С. 5-12.

Т е м а 8. ТЛУМАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

П л а н

1. Поняття тлумачення правових актів
2. Необхідність тлумачення Конституції України, його значення і цілі
3. Види тлумачення
4. Функції тлумачення Конституції України
5. Принципи тлумачення

Розкриваючи перше питання, необхідно проаналізувати різні точки зору щодо поняття тлумачення, дати визначення тлумачення правових актів.

У другому питанні слід звернути увагу на об'єктивну необхідність правотлумачної діяльності, її значущість для законодавчого і правозастосувального процесів.

Розглядаючи третє питання, слід здійснити класифікацію тлумачення за різними критеріями, розкрити специфіку офіційного і неофіційного тлумачення.

У четвертому питанні необхідно розкрити пізнавально-пояснювальну, конкретизуючу, регламентуючу, правозабезпечувальну функції тлумачення. При розгляді п'ятого питання слід надати характеристику принципів тлумачення.

Н о р м а т и в н і а к т и т а л і т е р а т у р а

Єзеров А.А. Тлумачення Конституції України: способи, межі, зміст [Текст] / А. А. Єзеров // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 3. – С. 95-99.

Конституційна юрисдикція: Підручник / Ю.Г. Барабаш, І.І. Дахова, О.П. Євсєєв та ін. / за ред. Ю.Г. Барабаша та А.О. Селіванова. – Х.: Право, 2012. – 168 с.

Конституція України з офіційним тлумаченням Конституційного Суду України [Текст]. – Харків: Ксилон, 2009. – 407 с.

Марцеляк О. Правова природа актів Конституційного Суду України та їх роль у розвитку науки конституційного права [Текст] / О. Марцеляк // Вісник Конституційного Суду України. – 2015. – № 4. – С. 118-121.

Марчук Р. Віднаходження духу Конституції в процесі тлумачення Конституційного Суду [Текст] / Р. Марчук // Юридичний авангард. – 2009. – 1. – С. 68-71.

Савчин М.В. Динамічне тлумачення конституції та конституційна юриспруденція в Україні [Текст] / М. Савчин, Р. Марчук // Вибори та демократія. – 2009. – № 4. – С. 20-29

Савчин М. Конституційний Суд України і динаміка конституційного порядку [Текст] / М. Савчин // Вісник Конституційного Суду України. – 2015. – № 4. – С. 136-141

Савчин М.В., Марчук Р.В. Конформне тлумачення Конституції та забезпечення єдності правової системи в діяльності Конституційного Суду України [Текст] / М. В. Савчин, Р. В. Марчук // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2010. – № 11. – С. 44-52.

Селіванов А.О. Доктрина компетенції конституційного правосуддя в Україні: повнота і дієвість [Текст] / А. О. Селіванов // Право України. – 2013. – № 12. – С. 111-121.

Сліденко І.Д. Тлумачення Конституції України: питання теорії і практики в контексті світового досвіду [Текст]: автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 Конституційне право / І. Д. Сліденко. - Одеса : Б. в., 2001. – 20 с.

Тихий В. Офіційне тлумачення Конституції та законів України Конституційним Судом України. – Вісник Конституційного Суду України. – 1998. – № 4.

Тодыка Ю.Н. Толкование Конституции и законов Украины: теория и практика. – Харьков, 2003.

Шевчук С.В. Способи тлумачення Конституції: порівняльний досвід [Текст] / С. В. Шевчук // Конституція і конституціоналізм в Україні: вибіркові проблеми: Зб. наук. праць членів Т-ва конст. права з нагоди 10-ї річниці

Конституції України, Конст. Суду України та самого Т-ва.
– К. : Купріянова, 2007. – С. 33-57 .

Т е м а 9. П О Н Я Т Т Я К О Н С Т И Т У Ц І Й Н О Г О Л А Д У У К Р А І Н И Т А Й О Г О С П І В В І Д Н О Ш Е Н Н Я І З З А С А Д А М И К О Н С Т И Т У Ц І Й Н О Г О Л А Д У

П л а н

1. Поняття конституційного ладу та його засад
2. Система засад конституційного ладу в Конституції України
3. Конституційний лад України та суспільний ідеал

Висвітлюючи перше питання, необхідно дати визначення конституційного ладу, засад конституційного ладу. При цьому слід виходити з того, що конституційний лад і його засади є різними правовими інститутами. Засади - вужче поняття, що охоплює лише найголовніші конституційно-правові принципи, які визначають і закріплюють основи правового статусу суб'єктів конституційно-правових відносин.

У другому питанні потрібно акцентувати увагу на тому, що всі норми та принципи засад конституційного ладу органічно пов'язані одне з одним. У цих принципах втілені світові цінності конституціоналізму, і саме засади закріплено в першому розділі Конституції України. Необхідно звернути увагу на те, що норми інших розділів Конституції мають відповідати засадам конституційного ладу. У другому питанні слід також дати перелік і стисло проаналізувати систему принципів, які становлять засади конституційного ладу України.

У заключній частині роботи потрібно вказати, що в Конституції України законодавець намагався підкреслити ті суспільно значущі ідеали, які є домінуючими для українського соціуму, зокрема свобода, рівноправність, верховенство права та ін. Саме покладений в основу Конституції ідеал визначає її філософію, спрямованість та забезпечення прав і свобод особи.

Н о р м а т и в н і а к т и т а л і т е р а т у р а

Барабаш Ю.Г. Демократія в системі цінностей конституційного ладу (за матеріалами практики Конституційного Суду України) // Вісник Конституційного Суду України. – 2009. – № 5. – С. 89-97.

Барабаш Ю.Г. Про стабільність конституційного ладу [Текст] / Ю. Г. Барабаш // Актуальні проблеми конституційного права та державотворення: зб. наук. пр., присвяч. 70-ій річниці з дня народж. першого голови Конституц. Суду України Л. П. Юзькова. – Хмельницький: Вид-во Хмельн. ун-ту упр. та права, 2008. – Ч.1. – С. 63-67

Веніславський Ф.В. Забезпечення стабільності конституційного ладу як політико-правова проблема // Конституція України: досвід реалізації та шляхи удосконалення: Матеріали "круглого столу" з нагоди 10-ї річниці прийняття Конституції України (м. Харків, 21 червня 2006 р.) – Х.: Право, 2006. – С.30-32.

Городовенко В. Принцип правової держави у практиці Конституційного Суду України: еволюція і перспективи використання у зв'язку із введенням інституту конституційної скарги [Текст] / В. Городовенко // Вісник Конституційного Суду України. – 2018. – № 5. – С. 106-109 .

Колісник В. П. Відновлення дії Конституції України та зміна форми правління як засіб поновлення

конституційного ладу [Текст] / В. П. Колісник // Вісник Конституційного Суду України. – 2015. – № 4. – С. 103-108

Колісник В.П. Сутність конституціоналізму, конституційна доктрина та головні доктринальні підходи до визначення конституційного ладу [Текст] / В. П. Колісник // Право України. – 2013. – № 12. – С. 71-92.

Лукаш С.Ю. Щодо проблем розвитку політичного плюралізму в Україні як принципу конституційного ладу // Проблеми законності. –Х.: Нац. юрид. акад. України, 1997. – Вип.32. – С.17-25.

Погорілко В.Ф. Основи конституційного ладу України. – К.: Ін Юре, 1997. – 40 с.

Прієшкіна О.В. Конституційний лад України: актуальні питання становлення, інституціоналізації та розвитку [Текст] : Монографія / О. В. Прієшкіна. – Одеса: Фенікс, 2008. – 280 с.

Тачій В. Конституційний лад України: проблеми удосконалення // Вісник прокуратури. – 2007. – № 7. – С.3-11

Тодька Ю.Н. Основы конституционного строя Украины. – Харьков, 1999.

Шаповал В.М. Державний лад країн світу. – К.: Укр. Центр Правничих Студій, 1999. – 320 с.

Т е м а 10. ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ І ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ НАРОДОВЛАДДЯ

П л а н

1. Народовладдя як основоположний принцип конституційного ладу у демократичній, правовій державі
2. Історія розвитку ідеї народовладдя та її втілення у державотворчій практиці України

3. Форми реалізації народовладдя за Конституцією України

4. Проблеми, що виникають у процесі реалізації народовладдя в Україні

У першому питанні необхідно розкрити природу принципу народовладдя та відобразити роль цього принципу у розбудові в Україні демократичної, правової держави. Далі необхідно висвітлити процес розвитку ідеї народовладдя і процес втілення даного принципу в Україні. Потім треба охарактеризувати безпосередню та представницьку форми реалізації народовладдя, показати різні види та особливості кожної із форм, визначених Конституцією України. Закінчувати роботу необхідно аналізом тих проблем, що виникають у процесі реалізації як представницької, так і безпосередньої форм народовладдя в Україні.

Н о р м а т и в н і а к т и т а л і т е р а т у р а

Барабаш Ю.Г. Про стабільність конституційного ладу [Текст] / Ю. Г. Барабаш // Актуальні проблеми конституційного права та державотворення: зб. наук. пр., присвяч. 70-ій річниці з дня народж. першого голови Конституц. Суду України Л. П. Юзькова /. – Хмельницький: Вид-во Хмельн. ун-ту упр. та права, 2008. – Ч.1. – С. 63-67

Барабаш Ю.Г. Референдум як спосіб вирішення питань, пов'язаних із державним суверенітетом // Державний суверенітет: теоретико-правові проблеми: Монографія / за ред. Ю.П. Битяка. І.В. Яковюка. – Х.: Право, 2010. – С. 91-117.

Клименко О.М. До визначення поняття конституційного ладу та права власності в його системі [Текст] / О. М. Клименко // Бюлетень Міністерства

юстиції України. - 2011. - N 1. - С. 44-49. - Бібліогр.: с. 48-49.

Конституційно-правові форми безпосередньої демократії в Україні: Проблеми теорії та практики. Монографія: Научное издание. – К.: Інститут держави і права НАН України, 2001. – 356 с.

Максакова Р.М. Конституційно-правові проблеми організації та реалізації установчої влади в Україні : монографія / Р. М. Максакова. – Запоріжжя.: Класичний приватний університет, 2012. – 436 с.

Мурашин О. Акти прямого народовладдя: проблеми ефективності // Право України. – 1999. – № 10. – С. 3-7.

Оніщук М. Категорія "безпосередня демократія" в конституційному праві України (теоретико-методологічні аспекти) // Право України. – 2006. – № 9. – С.3-9

Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика / Відп. ред. В.Ф. Погорілко: Монографія. – К. Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України: А.С.К., 2003. – 652 с.

Павшук К.О. Демократичні засади конституційного ладу України: монографія. – Х.: Юрайт, 2016. – 200 с.

Прієшкіна О.В. Конституційний лад України: актуальні питання становлення, інституціоналізації та розвитку [Текст]: Монографія / О. В. Прієшкіна. – Одеса: Фенікс, 2008. – 280 с.

Рішення Конституційного Суду України від 5 жовтня 2005 р. № 6-рп/2005 (справа про здійснення влади народом) // Офіц. вісник України від 26 жовтня 2005 р. – 2005. – № 41. – Стор 31. – Ст. 2605

Тодыка Ю.Н. Основы конституционного строя Украины. Учебное пособие. – Харьков: Факт, 1999. – 320с.

Чуб О.О. Загальна характеристика форм безпосередньої та представницької демократії в аспекті функціонування державної влади в Україні //

Демократичні засади організації і функціонування вищих органів державної влади України: Монографія /Ю.Г. Барабаш, І.І. Дахова, О.П. Євсєєв та ін.; за заг. ред. Ю.Г. Барабаша. – Х.: Право, 2013. – С. 157-193.

Щербанюк О.В. Народний суверенітет і реалізація владоспроможності демократичної держави: Монографія. Книга II / О.В. Щербанюк. – К.: Логос, 2013. – 306 с.

Шипілов Л.М. Народовладдя як основа демократичної держави [Текст] : монографія / Л. М. Шипілов ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. - Х. : ФІНН, 2009. - 216 с.

Т е м а 11. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МОВНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

П л а н

1. Загальна характеристика мовної ситуації в Україні
2. Правовий статус державної мови в Україні
3. Конституційно-правові гарантії мовних прав національних меншин
4. Шляхи вдосконалення мовного законодавства України

Розкриваючи перше питання, необхідно дати загальну характеристику мовної ситуації в Україні на сучасному етапі, проаналізувати чинники (історичні, соціальні, політичні), що її визначають та впливають на державну мовну політику.

У другому питанні слід дати визначення державної мови, встановити основні її ознаки та сфери застосування. Дати відповідь на питання: чи відрізняється державна мова від офіційної мови. Проаналізувати положення

Конституції та законів України щодо державної мови. Далі слід охарактеризувати правовий режим мов національних меншин, конституційно-правові гарантії їх мовних прав в Україні.

Розглядаючи четверте питання, треба визначити проблеми правового регулювання мовних відносин в Україні, запропонувати шляхи їх вирішення.

Н о р м а т и в н і а к т и т а л і т е р а т у р а

Василенко В. Юридична регламентація статусу офіційної (державної) мови у практиці європейських держав [Текст] / В. Василенко // Право України. – 2016. – № 3. – С. 11-62.

Головатий С. Українська мова – інститут державності [Текст] / С. Головатий // Право України. – 2016. – № 3. – С. 74-83.

Державна Програма розвитку і функціонування української мови на 2004 – 2010 рр.: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 1546 від 02.10.2003 // Офіційний вісник України. – № 40. – 2003. – № 40. – Ст. 2105.

Європейська хартія регіональних мов або мов меншин // Офіційний вісник України. – 2006 – № 50. – Ст. 3381.

Козьмук Б. Мовне законодавство і мовна політика потребують вдосконалення // Право України. – 2002. – №10. – С. 70-72

Козьмук Б.П. Становлення та розвиток законодавства про мови в Україні (1917-1996 рр.): історико-правове дослідження [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 - / Б. П. Козьмук; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2014. – 18 с.

Колісник В. Правове регулювання мовних відносин в Україні та проблеми його подальшого удосконалення // Вісник Академії правових наук України. – 1998. – № 4. – С.81-91

Лопушинський І. Мова державна – мова офіційна: суть проблеми та шляхи її подолання // Вісник Національної академії державного управління. – 2005. – №1. – С. 459-465.

Правові засади державної етнонаціональної політики в Україні [Текст]: монографія / за ред. І. О. Кресіної; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ: Логос, 2011. – 400 с

Про національні меншини: Закон України від 25 червня 1992 р. // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 36. – Ст. 529

Речицкий В. Независимый комментарий к Решению Конституционного Суда Украины по делу об официальном толковании положений статьи 10 Конституции Украины касательно применения государственного языка органами государственной власти и местного самоуправления от 14 декабря 1999 г. // Российско-украинский бюллетень. – 2000. – № 6-7. – С. 139-142.

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень ст. 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України: Прийнято 14.12.1999 № 10-рп/99 // Вісник Конституційного Суду України 2000. – №1. – С. 5.

Ткаченко Є.В. Конституційно-правове регулювання мовних відносин [Текст] : монографія / Є. В. Ткаченко ;

Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х: ФІНН, 2010. – 336 с.

Ткаченко Є. В. Поняття державної мови // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 8. – С. 21-24

Ткаченко Є. В. Поняття мови національної меншини // Юридична Україна. – 2008. - № 1 – С. 22-27

Ялова О. В. Конституційно-правові засади мовної політики та їх реалізація в Україні [Текст]: автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / О. В. Ялова. – Київ, 2012. – 20

Т е м а 12. ВЗАЄМОДІЯ ГІЛОК ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЯК ФАКТОР СТАБІЛЬНОСТІ ТА РОЗВИТКУ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

П л а н

1. Взаємодія гілок державної влади як принцип засад конституційного ладу України
2. Роль Верховної Ради України, Президента і Кабінету Міністрів України в забезпеченні стабільності конституційного ладу України
3. Конфлікти між органами державної влади в аспекті забезпечення стабільності конституційного ладу України
4. Проблеми удосконалення конституційно-правового регулювання взаємодії державно-владних інституцій в Україні

Розкриваючи перше питання теми, слід звернути увагу на те, що Конституція України закріпила не лише принцип поділу державної влади на три гілки, а й одночасно механізми їх тісної взаємодії та співпраці, що

також можна вважати одним із фундаментальних принципів засад конституційного ладу України.

У другому питанні слід звернути увагу на те, що ефективне функціонування державного механізму України залежить, насамперед, від узгодженої діяльності всіх державно-владних інституцій, що, у свою чергу, забезпечує стабільність та непорушність конституційного ладу держави. Розкриваючи третє питання, шляхом аналізу відповідних конституційних положень необхідно показати, що і Верховна Рада України, і Президент України, і Кабінет Міністрів України наділені достатньо широкими владними повноваженнями в сфері забезпечення стабільності конституційного ладу України.

У четвертому питанні слід проаналізувати конфлікти, що виникають у взаємовідносинах між законодавчою, виконавчою гілками державної влади та Президентом України, звертаючи увагу на те, що досить часто вони виступають в якості одного з факторів дестабілізації конституційного ладу України. Тому пріоритетним завданням є запобігання таким конфліктам, а не пошук шляхів їх розв'язання.

Завершуючи роботу, необхідно з'ясувати, яким чином сприятимуть узгодженій співпраці усіх гілок державної влади України в сфері забезпечення існуючого конституційного ладу України зміни, що було внесено до Конституції України.

Н о р м а т и в н і а к т и т а л і т е р а т у р а

Барабаш Ю.Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права: Монографія. – Х.: Право, 2008. – 220 с.

Веніславський Ф.В. Взаємовідносини державно-владних інституцій в аспекті забезпечення стабільності конституційного ладу України // Проблеми законності. Вип. 93.: Респ. міжвід. наук. зб. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2008. – С.38-44.

Веніславський Ф. Взаємодія гілок державної влади як принцип основ конституційного ладу України // Право України. – 1998. – №1.

Демократичні засади організації і функціонування вищих органів державної влади України: Монографія / Ю.Г. Барабаш, І.І. Дахова, О.П. Євсєєв та ін.; за заг. ред. Ю.Г. Барабаша. – Х.: прав, 2013. – 272 с.

Єзеров А. Конституційний конфлікт як феномен та процес в Україні : монографія / Альберт Єзеров; В.о. Одес. нац. юрид. акад.– Одеса : Юридична література, 2008.– 238 с.

Колісник В.П. Взаємовідносини органів державної влади у процесі формування уряду в контексті європейського досвіду конституційного регулювання [Текст] / В. П. Колісник // Правові основи формування та функціонування органів державної влади у контексті євроінтеграції : монографія / Ю. П. Битяк [та ін.] ; за ред.: Ю. П. Битяк, О. Г. Данильян. – Х. : Право, 2010. – С. 21-30.

Колісник В.П. Конституційно-правові основи взаємовідносин органів державної влади та дострокове припинення повноважень парламенту в системі "стримувань і противаг" [Текст] / В. П. Колісник // Правові основи формування та функціонування органів державної влади у контексті євроінтеграції : монографія / Ю. П.

Битяк [та ін.] ; за ред.: Ю. П. Битяк, О. Г. Данильян. – Х. : Право, 2010. – С. 9-21.

Колісник В.П. Періодична зміна форми правління та трансформація українського парламентаризму в контексті політичної структуризації [Текст] / В. П. Колісник // Право України. – 2014. – № 8. – С. 39-44.

Колісник В.П. Перманентні проблеми конституційного регулювання державно-владних відносин [Текст] / В. П. Колісник // Право України. – 2016. – № 6. – С. 52-59.

Кушніренко О.Г., Веніславський Ф.В. Проблема виникнення конфліктів між законодавчою та виконавчою гілками влади України та стабільність конституційного ладу // Вісник університету внутрішніх справ. – 1998. – №3-4. – С.150-162.

Литвинов О. Республіканізм і поділ влади в системі принципів конституційного ладу України [Текст] / О. Литвинов // Вісник Конституційного Суду України. – 2011. – № 3. – С. 41-47

Панов М.І., Колісник В.П. Генеза державної влади та її системи в Україні [Текст] / М. І. Панов, В. П. Колісник // Вісник Академії правових наук України : зб. наук. пр. / Акад. прав. наук України. – Х. : Право, 2011. – 2011 р. №3(66). – С. 304-307.

Ставнічук М.І. Проблеми забезпечення демократизму конституційного ладу сучасної України [Текст] / М. Ставнічук // Право України. – 2013. – № 8. – С. 82-89.

Тацій В. Конституційний лад України: проблеми удосконалення // Вісник прокуратури. – 2007. – № 7. – С.3-11

Тодика Ю. Державно-правова конфліктологія як важливий напрямок наукових досліджень // Вісник Академії правових наук України. –1996. – № 6. – С. 13-23.

Тодыка Ю.Н. Основы конституционного строя Украины. – Х.: Факт, 1999. – 320 с.

Торохтій, Ю. З. Взаємовідносини місцевих державних адміністрацій та місцевого самоврядування в аспекті засад конституційного ладу України [Текст] / Ю. З. Торохтій // Державне будівництво та місцеве самоврядування. Вип. 5. – Х.: Право / редкол. Ю. П. Битяк [та ін.], 2003. – С. 57-66.

Т е м а 13. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ

П л а н

1. Конституційно-правова відповідальність: поняття, природа та характерні ознаки
2. Види конституційно-правової відповідальності
3. Структура конституційно-правової відповідальності
4. Підстави виникнення конституційно-правової відповідальності, її особливості

В роботі слід дати поняття конституційно-правової відповідальності, дослідити її юридичну природу, вказати, в чому полягає відмінність конституційно-правової відповідальності від інших видів юридичної відповідальності та визначити її місце в системі соціальної відповідальності. Необхідно також розглянути характерні риси конституційно-правової відповідальності, її специфіку.

Характеризуючи структуру й склад конституційно-правової відповідальності, слід визначити коло її суб'єктів, об'єктів, дати їх коротку характеристику, визначити особливості суб'єктного складу.

Завершуючи роботу, слід розглянути підстави й межі конституційно-правової відповідальності, виявити проблемні питання в її правовому регулюванні, а також реалізації на сучасному етапі державотворення.

Н о р м а т и в н і   а к т и   т а   л і т е р а т у р а

Барабаш Ю.Г., Ткаченко Є.В. Конституційно-правова відповідальність [Текст] : [розд. 2] / Ю. Г. Барабаш, Є. В. Ткаченко // Проблеми правової відповідальності : монографія / В. Я. Тацій [та ін.] ; за ред.: В. Я. Тацій, А. П. Гетьман, В. І. Борисова. – Харків : Право, 2014. – С. 33-53 .

Волощук О.Т. Конституційно-правова та політична відповідальність уряду як вищого органу державної влади [Текст] / О. Т. Волощук // Чернівецький університет. Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. пр. / Чернівці. – 2012. – Вип. 628: Правознавство. – С. 68-73.

Домбровська О.В. Санкції як форма вираження конституційно-правової відповідальності [Текст] / О. В. Домбровська // Вісник господарського судочинства. – 2008. – № 6. – С. 91-97

Колосова Н.М. Конституционная ответственность. // Государство и право. – 1997. – №2.

Кривенко Л.Т. Конституційно-правова відповідальність – елемент конституційно-правового статусу Верховної Ради України [Текст] / Л. Т. Кривенко // Часопис Київського університету права. – 2002. – № 4. – С. 28-34

Крусян А.Р. Конституційна відповідальність у функціональному механізмі сучасного українського конституціоналізму [Текст] / А. Р. Крусян // Митна справа. – 2008. – № 6. – С. 73-78

Лучин В.О. Конституционные деликты. // Государство и право. – 2000. – №1.

Майданник О. Конституційно-правова відповідальність: ознаки, підстави, суб'єкти. // Право України. – 2001. – № 2.

Наливайко Л.Р. Проблеми визначення поняття, специфічних ознак та функцій конституційної відповідальності в сучасній конституційній теорії. // Право України. – 1999. – № 10.

Пашенко А. Фактичні та юридичні підстави конституційної відповідальності. // Право України. – 2002. – № 5. – С. 126-130.

Савчин М.В. Конституційна відповідальність у контексті правового захисту Основного Закону [Текст] / М. В. Савчин // Держава і право. Юридичні і політичні науки. Вип.16. – К.: Ін-т держави і права НАН України / голова редкол. Ю. С. Шемшученко. – 2002. – С. 103-109

Скрипнюк О.В. Конституція України та розвиток теорії та практики конституційно-правової відповідальності [Текст] / О. В. Скрипнюк // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2009. – 6. – С. 41-48

Слободян Н.М. Проблеми конституційно-правової відповідальності за порушення законодавства про вибори Президента України [Текст] / Н. М. Слободян // Право вибору. - 2005. – № 1. – С. 49-54

Сушинський О. Конституційна відповідальність: джерельний та інстанційний аспект [Текст] / О. Сушинський // Вибори та демократія. – 2008. – № 1. – С. 58-64

Сушинський О. Конституційна відповідальність Президента України в аспекті гарантії конституційного ладу [Текст] / О. Сушинський // Вибори та демократія. – 2007. – № 2. – С. 83-91

Тодыка Ю.Н. Конституционное право Украины: отрасль права, наука, учебная дисциплина. – Х.: «Факт», 1998.

Федоренко В.Л. Конституционно-правовая ответственность: понятие, виды и санкции // Питання теорії конституційного права і модернізації Конституції України: Зб. наук. праць / В.Л. Федоренко; за ред. і з передмов. академ. О.В. Скрипнюка. – К.: Видавництво Ліра-К, 2013. – 190 с.

Червяцова А. Конституційно-правова відповідальність держави й фізичних осіб [Текст] / А. Червяцова // Вісник прокуратури. – 2007. – № 1. – С. 80-85

Т е м а 14. СИСТЕМА КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

П л а н

1. Поняття основних прав і свобод людини і громадянина
2. Класифікація конституційних прав і свобод людини і громадянина
3. Основні тенденції розвитку та конституційно-правового регулювання прав і свобод людини в Україні на сучасному етапі

Необхідно визначити поняття конституційних прав і свобод людини та громадянина, вказати, в чому відмінність між ними, з'ясувати їх юридичну природу, розкрити зміст конституційних прав і свобод. У другому питанні необхідно здійснити класифікацію основних прав і свобод за різними ознаками, які потрібно перелічити і стисло проаналізувати: за сферами суспільного життя; згідно з міжнародно-правовими документами та ін. Особливу увагу слід приділити механізму та гарантіям реалізації основних прав і свобод громадян. Завершуючи висвітлення теми вказати основні тенденції сучасного розвитку прав людини в Україні та їх конституційно-правове регулювання.

Нормативні акти та література

Волинка К. Забезпечення прав і свобод особи в Україні: теоретичні і практичні аспекти // Право України. – 2000. – № 11.

Гладких В.И. Социальные права граждан Украины в системе конституционных прав [Текст] / В. И. Гладких // Проблемы законности. Вип. 80. – Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого / відп. ред. В. Я. Тацій [та ін.], 2006. – С. 15-21.

Заворотченко Т.М. Поняття і види організаційно-правових гарантій конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні [Текст] / Т. М. Заворотченко // Часопис Київського університету права. – 2006. – № 4. – С. 75-78

Загальна декларація прав людини // Права людини: Міжнародні договори України, декларації, документи: Зб. міжнар. док. – К.: Наук. думка, 1992. – 200с.

Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права людини і громадянина в Україні: Навч. посіб. – К. Юрінком Інтер, 2004. – 336с.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. // Офіц. вісн. України. – 1998. – № 13. – С. 270-302.

Кравчук В.М. Інститут конституційно-правового статусу людини та громадянина в системі конституційного права України [Текст] / В. М. Кравчук // Права людини в Україні в сучасних умовах: пошук нових механізмів утвердження та забезпечення: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (10 груд. 2014 р.). – Київ: Ліра-К, 2014. – С. 143-147.

Кушніренко О.Г., Слінько Т.М. Права і свободи людини і громадянина. – Х.: Факт, 2001.

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права//Права людини: Міжнародні договори України,

декларації, документи: Зб. міжнар. док. – К.: Наук. думка, 1992. – 200 с.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права// Там же.

Олійник А.Ю. Гарантії забезпечення конституційних свобод [Текст] / А. Ю. Олійник // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ України. – 2009. – №1(42). – С. 14-29

Рабінович П.М., Хавронюк М.І. Права людини і громадянина: Навчальний посібник. – К., 2004. – 464 с.

Савчин М.В. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: монографія. Ужгород: РІК-У, 2018. 440 с.

Скрипнюк О.В. Права та свободи людини: проблеми забезпечення в умовах порушення територіальної цілісності та державного суверенітету України [Текст] / О. В. Скрипнюк // Права людини в Україні в сучасних умовах: пошук нових механізмів утвердження та забезпечення : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (10 груд. 2014 р.). – Київ: Ліра-К, 2014. – С. 31-42.

Ткаченко Є.В. Право на професійну правничу допомогу [Текст] / Є. В. Ткаченко // Правові засади діяльності правоохоронних органів : зб. наук. пр. за матеріалами ІV Міжнар. наук.-практ. конф. (15 груд 2017 р.) / НІОУ ім. Я. Мудрого, Головне упр. Європ. поліц. асоц. України в Харків. обл. – Харків : Точка, 2017. – С. 30-32 .

Тодыка Ю.Н., Тодыка О.Ю. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине. – К.: Концерн "Видавничий Дім "Ін Юре", 2004. – 368 с.

Федоренко В.Л. Конституційні права та свободи людини в Україні й ефективність їх гарантування //

Питання теорії конституційного права і модернізації Конституції України: Зб. наук. праць / В.Л. Федоренко; за ред. і з передмов. академ. О.В. Скрипнюка. – К.: Видавництво Ліра-К, 2013. – 190 с.

Т е м а 15. ПРИНЦИПИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

План

1. Система основних принципів правового статусу особи та їх конституційне закріплення
2. Принцип рівності у Конституції України
3. Гуманістична спрямованість прав і свобод особи
4. Відповідність основ правового статусу особи міжнародно-правовим стандартам прав людини

Аналізуючи перше питання, слід дати визначення основних принципів правового статусу особи, розкрити їх роль у забезпеченні прав і свобод людини і громадянина. Розкриваючи принцип рівності, необхідно розглянути різні аспекти цього принципу, зокрема, рівноправність, рівність перед законом і судом, гендерну рівність.

Розглядаючи третє питання, звернути увагу на конституційне закріплення пільг і переваг окремих категорій громадян і довести, що це не порушує конституційний принцип рівності. Розглядаючи четверте питання, слід показати, що норми Конституції України, які закріплюють основні права і свободи людини і громадянина, відповідають міжнародно-правовим стандартам прав людини.

Н о р м а т и в н і а к т и т а л і т е р а т у р а

Дашковська О.Р. Жінка як суб'єкт права в аспекті гендерної рівності: Монографія. – Х.: Право, 2005. – 224 с.

Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права людини і громадянина в Україні [Текст] : навч. посіб. / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник; Міністерство освіти і науки України. – Київ: Юрінком Інтер, 2003. – 336 с.

Кушніренко О. Г., Слінько Т. М. Права і свободи людини і громадянина. – Харків: Факт, 2001.

Павшук К.О. Забезпечення рівності прав жінки і чоловіка: конституційно-правовий аспект [Текст] / К. О. Павшук // Другі конституційні читання : Зб. тез наук. доп. і повідомл. міжнар. наук. конф. молодих учених, асп. і студ. – Х. : Права людини / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2009. – С. 198-200.

Петрухин И.Л. Человек как социально-правовая ценность // Государство и право.-1999. – № 10.

Полховська І.К. Конституційний принцип рівності людини і громадянина в Україні: Монографія. – Полтава: Полтавський літератор, 2009. – 200 с.

Полховська І.К. Проблеми гендерної рівності: конституційно-правовий аспект // Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2006. – Вип. 80. – С. 22-28.

Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8 вересня 2005 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2005. – №52. – Ст. 561

Рішення Конституційного Суду України від 26 червня 2003 р. № 12-рп/03 (справа про гарантії депутатської недоторканності) // Вісн. Конституц. Суду України. – 2003. – №3. – С. 16

Рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 р. №19-рп/04 (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу) // Вісн. Конституц. Суду України. – 2004. – №6. – С. 16

Старобор О. Конституційні принципи правового статусу людини і громадянина в Україні // Право України. – 2007. – № 4. – С. 30-32.

Тодыка Ю.Н., Тодыка О.Ю. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине [Текст] / Ю. Н. Тодыка, О. Ю. Тодыка. – Киев : Вид. Дім "Ін Юре", 2004. – 368 с.

Шукліна Н.Г. Правовий статус людини і громадянина як інститут конституційного права [Текст] / Н. Г. Шукліна // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2004. – № 12. – С. 52-62.

Т е м а 16. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБИСТИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

П л а н

1. Поняття та правова природа особистих прав і свобод людини і громадянина. Місце особистих прав і свобод у системі основних прав
2. Загальна характеристика особистих прав і свобод, закріплених в Конституції України
3. Конституційні гарантії реалізації особистих прав і свобод людини і громадянина
4. Тенденції та проблеми конституційно-правового регулювання і забезпечення особистих прав людини і громадянина в Україні

У роботі необхідно дати поняття особистих прав і свобод людини та громадянина, показати їх місце і роль у системі конституційних прав, слід також визначити правову природу особистих прав і свобод, вказати, в чому полягає їх відмінність від інших видів конституційних

прав і свобод, виявити та проаналізувати особливості особистих прав і свобод.

У другому питанні треба охарактеризувати закріплені в Конституції України особисті права і свободи людини та громадянина. Необхідно розкрити роль конституційних гарантій у процесі реалізації особистих прав і свобод, особливо тих гарантій, які вказані в другому розділі Конституції України. При розгляді четвертого питання слід висловити власну думку щодо тенденцій та проблем конституційно-правового регулювання особистих прав і свобод людини і громадянина в Україні, стисло охарактеризувати ситуацію із забезпеченням особистих прав і свобод, що склалася в Україні.

Н о р м а т и в н і а к т и т а л і т е р а т у р а

Волинка К. Забезпечення прав і свобод особи в Україні: теоретичні і практичні аспекти // Право України. – 2000. – № 11.

Дахова І.І. Зміст права на свободу совісті та віросповідання / І. І. Дахова // Форум права. – 2016. – № 4. – С. 107-112 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_4_.pdf

Загальна декларація прав людини // Права людини: Міжнародні договори України, декларації, документи: Зб. міжнар.док. – К.: Наук.думка, 1992. – 200с.

Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права людини і громадянина в Україні: Навч. посіб. – К. Юрінком Інтер, 2004. – 336с.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. // Офіц. вісн. України. –1998. – № 13. – С. 270-302.

Кушніренко О.Г., Слінько Т.М. Права і свободи людини і громадянина. – Х.: Факт., 2001.

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права // Права людини: Міжнародні договори України,

декларації, документи: Зб. міжнар. док. – К.: Наук. думка, 1992. – 200 с.

Серьогін В.О. Право на недоторканність приватного життя (правивесі) у конституційно-правовій теорії та практиці: Монографія / В.О. Серьогін. – Харків: Видавництво «ФІНН», 2010. – 608 с.

Рабінович П.М., Хавронюк М.І. Права людини і громадянина: Навчальний посібник. – К., 2004. – 464 с.

Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / за заг. ред.. О.В. Сердюка, І.В. Яковюка. – Харків: Право, 2017. – 374 с.

Ткаченко Є.В. Право на свободу віросповідання: судовий захист та деякі проблеми реалізації [Електронний ресурс] / Є. В. Ткаченко // Теорія і практика правознавства : електрон. наук. фах. вид. Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого. – 2015. – № 2 (8). – С. 1-18.

Тодыка Ю.Н., Тодыка О.Ю. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине. – К.: ”Видавничій Дім «Ін Юре», 2004. – 368 с.

Харатян Т.Н. Право людини на життя та суміжні з ним права в системі прав людини [Текст] / Т. Н. Харатян // Київський університет права НАН України. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Часопис Київського університету права. – 2016. – № 4. – С. 66-69.

Харатян Т.Н. Природа та зміст конституційного права людини на життя: теоретико-правовий аспект [Текст] / Т. Н. Харатян // Київський університет права НАН України. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Часопис Київського університету права. – 2016. – № 3. – С. 117-120.

Ярошевська Т. Становлення і розвиток прав людини в Україні та в окремих іноземних країнах [Текст] /

Т е м а 17. ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ЯК ЕЛЕМЕНТ КОНСТИТУЦІЙНО- ПРАВОВОГО СТАТУСУ

ОСОБИ

П л а н

1. Конституційно-правовий статус особи та його елементи
2. Поняття гарантій реалізації основних прав і свобод, їх класифікація
3. Правові та інституційні гарантії реалізації основних прав і свобод
4. Проблеми реалізації основних прав і свобод людини і громадянина в Україні

У першому питанні необхідно дати поняття конституційно-правового статусу та розкрити його головні елементи: громадянство, правосуб'єктність, принципи, основні права, свободи і обов'язки, гарантії.

Друге питання передбачає визначення поняття гарантій основних прав і свобод, розкриття загальних і спеціальних (і особливо конституційних) гарантій їх реалізації. У третьому питанні важливо більш детально зупинитися на характеристиці правових та інституційних гарантій прав і свобод людини.

Завершуючи роботу, необхідно проаналізувати проблеми, що виникають в процесі реалізації громадянами України своїх конституційних прав і свобод. Слід навести конкретні приклади порушень основних прав і свобод.

Н о р м а т и в н і а к т и т а л і т е р а т у р а

Дашковська О. До питання про правові інститути забезпечення прав і свобод людини і громадянина [Текст] / О. Дашковська // Вісник Академії правових наук України. 2010 р. – №3 (62): Зб. наук. пр. / Акад. прав. наук України. – Х.: Право, 2010. – С. 44-49

Заворотченко Т.М. Поняття конституційно-правових гарантій прав і свобод людини та громадянина в Україні [Текст] / Т. М. Заворотченко // Держава і право. Юридичні і політичні науки. Вип.13. – К.: Ін-т держави і права НАН України / голова редкол. Ю. С. Шемшученко, 2001. – С. 94-99

Заворотченко Т. Система конституційно-правових гарантій прав і свобод людини і громадянина в Україні // Право України. – 2002. – № 5. – С. 110-116

Загальна декларація прав людини // Права людини: Міжнародні договори України, декларації, документи: Зб. міжнар. док. – К.: Наук. думка, 1992.

Климович О. Система національних засобів захисту прав людини (в контексті положень Конвенції про захист прав і основних свобод людини) // Право України. – 2001. – № 1.

Князев В. Конституційні гарантії прав, свобод та

обов'язків людини і громадянина в Україні [Текст] / В. Князев // Право України. – 1998. – № 11. – С. 29-31

Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні: Навч. посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2003.

Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод // Голос України, 10 січня 2001 р. – 2001. – № 3.

Кушніренко О. Г., Слінько Т. М. Права і свободи людини і громадянина. – Харків: Факт, 2001.

Махновський І. Економічні гарантії конституційних прав і свобод людини та громадянина // Право України. – 2003. – № 1.

Пархоменко Н.М. Роль громадянського суспільства у захисті прав і свобод людини та громадянина [Текст] / Н. М. Пархоменко // Право України. – 2014. – № 4. – С. 116-125.

Рабінович П.М. До модернізації конституційно-правового статусу людини і громадянина (львівські пропозиції) [Текст] / П. М. Рабінович // Право України. – 2014. – № 7. – С. 146-156.

Савенко М. Забезпечення прав і свобод людини і громадянина та їх захист органами конституційної юрисдикції // Право України. – 1999. – № 2.

Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / за заг. ред.. О.В. Сердюка, І.В. Яковюка. – Харків: Право, 2017. – 374 с.

Ткачук А. Актуальні питання конституційного захисту основних прав і свобод людини [Текст] / А. Ткачук // Право України. - 2010. - N 11. - С. 297-304.

Тодыка Ю. Н., Тодыка О. Ю. Конституційно-правовий статус человека и гражданина в Украине. – К.,

2004.

Шрамко Ю.Т. Правова допомога як умова реалізації прав і свобод людини [Текст] / Ю. Т. Шрамко // Право України. – 2014. – № 6. – С. 208-215.

Тема 18. **КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСОБИ**

П л а н

1. Поняття та структура механізму забезпечення прав особи
2. Конституційний контроль – важлива гарантія прав і свобод людини і громадянина
3. Інститут конституційної скарги в Україні

При розгляді першого питання слід врахувати, що механізм реалізації прав особи має два блоки – нормативний та інституціональний. Необхідно показати місце та роль Конституційного Суду України в цьому механізмі.

Друге питання стосується однієї з провідних функцій Конституційного Суду України. При його висвітленні треба показати, яким чином перевірка конституційності правових актів органів державної влади забезпечує реалізацію прав та свобод людини та громадянина.

Розкриваючи третє питання, слід зупинитися на інституті конституційної скарги, дослідити досвід зарубіжних країн щодо використання конституційної скарги, проаналізувати функціонування цього інституту в Україні.

Нормативні акти та література

Баулін Ю.В. Захист прав людини і громадянина Конституційним Судом України: проблеми й перспективи [Текст] / Ю. В. Баулін // Питання захисту прав людини і громадянина органами конституційної юрисдикції у сучасних умовах : матеріали Міжнар. конф., м. Ялта, 20-21 черв. 2013 р. / Конституційний Суд України. - Київ : Логос, 2013.

Бориславська О.М. Конституційна скарга: реальний механізм захисту прав людини чи чергова декларація? [Текст] / Олена Бориславська // Український часопис конституційного права. – 2017. – № 1. – С. 7-10.

Іншин М.І. Конституційний Суд України у механізмі захисту трудових прав громадян [Текст] / М. І. Іншин, С. М. Прилипко // Актуальні проблеми приватного права України : зб. статей до ювілею д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України, заслуж. діяча науки і техніки України Наталії Семенівни Кузнєцової / відп. ред.: Р. А. Майданик, О. В. Кохановська. - Київ : Юрид. практика, 2014. - С. 173-184 . - ISBN 978-966-2578-60-1

Кіселичник В. Інститут конституційної скарги в Україні: європейський досвід та українські реалії [Текст] / В. Кіселичник // Вісник Конституційного Суду України. – 2017. – № 6. – С. 29-37.

Лемак В.В., Петришин О.В. Конституційна скарга в Україні: проблеми механізму впровадження [Текст] / В. В. Лемак, О. В. Петришин // Вісник Національної академії правових наук України : зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України. – Харків : Право, 2017. – №2 (89). – С. 79-88.

Савенко М. Конституційний Суд і омбудсмен у державному механізмі захисту прав та свобод людини і

громадянина. // Вісник Конституційного Суду України. – 2000. – № 1. – С. 68-83.

Скомороха В. Захист прав і свобод людини Конституційним Судом України в контексті практики Європейського суду з прав людини: Матеріали п'ятого українсько-німецького колоквиуму з питань конституційного права // Вісник Конституційного Суду України. – 2001. – № 2. – С. 40-47.

Ткачук П. Конституційний Суд України: теоретико-правові питання діяльності // Вісник Конституційного Суду України. – 2006. – № 4. – С.23-37.

Тодика Ю.М., Марцеляк О. В. Конституційний Суд України і прокуратура в конституційно-правовому механізмі забезпечення основних прав громадян. – Х.: Лібра, 1998. – 107 с.

Тодыка Ю. Н. Толкование Конституции и законов Украины: теория и практика. — Х.: Факт, 2001. – 328 с.

Туницький О. Еволюція індивідуального доступу до конституційного правосуддя: український досвід та загальноєвропейські тенденції [Текст] / О. Туницький // Вісник Конституційного Суду України. – 2017. – № 2. – С. 91-94.

Т е м а 17. ПОНЯТТЯ І ПРИНЦИПИ ГРОМАДЯНСТВА

П л а н

1. Поняття громадянства та його основні риси
2. Принципи громадянства та їх класифікація
3. Характеристика спеціальних принципів громадянства
4. Втілення принципів громадянства у поточному українському законодавстві та міжнародно-правових актах

Розкриваючи перше питання, необхідно розглянути та проаналізувати поняття громадянства, висвітлити різні підходи до його визначення та змісту, подати загальну характеристику інституту громадянства. Після цього слід розкрити поняття принципів громадянства та здійснити їх класифікацію.

У третьому питанні необхідно охарактеризувати спеціальні принципи громадянства України, що закріплені в Конституції та законах України. Важливо також показати, яким чином вимоги принципів громадянства знаходять своє втілення у Законі України “Про громадянство України” та міжнародно-правових актах.

Нормативні акти та література

[Бедрій Р. Б.](#) Громадянство України: конституційно-правові основи – К.: Б. в., 2005.- 16 с.

[Дахова І. І.](#) Принцип єдиного громадянства в законодавстві та практиці України та зарубіжних країн / І. І. Дахова // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. буд. та місц. самоврядування. – Х. : Право, 2013. – Вип. 26. – С. 95-109.

[Дахова І. І.](#) Запобігання виникненню множинного громадянства в Україні та зарубіжних державах / І. І. Дахова // Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина : зб. тез наук. доп. і повідомл. III Міжнар. наук.-практ. конф. (22 трав. 2015 р., м. Полтава) / редкол. А. П. Гетьман [та ін.]. - Харків : Права людини, 2015. - С. 88-102 .

Дахова І.І. Принцип запобігання виникненню випадків безгромадянства в міжнародних ктах і законодавстві України / І.І. Дахова // Форум права: елект.

наук. фах вид. – 2015. – № 4. – С. 79-83[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_4_79-83.pdf

Лотюк О. Принципи громадянства України // Право України. – 1998.– 7. – С. 9-11.

Майданник О. Про інститут громадянства України // Право України. –1999. – № 2.

Мелашенко В. Принципи громадянства України // Право України. –1992. – №7. – С. 12-14.

Подима Я.В. Конституційно-правові принципи громадянства України : автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Яніна Василівна Подима . – Київ : Б.в., 2010 . – 20 с.

Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р.(із змін. та доповн.) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 13. – Ст. 65.

[Рубач Л.](#), [Мілорава М.](#), [Коцюба В.](#) Громадянство: набуття та припинення – К.: Видавець Фурса С.Я., 2006. – 68 с.

Толкачова І.В. Конституційний принцип єдиного громадянства / І. Толкачова // Право України. — 2009. — № 11. — С. 196-200

Тодика Ю. М. Гражданство Украины: конституционно-правовой аспект. – Харків, 2002. – 254 с.

Чалий П. Ф. Громадянство України (аналіз сучасних проблем) // Правова держава: Ювіл. щоріч. наук. пр. Вип. 10.- К.: Вид. Дім "Ін Юре", 1999. – С.119-130.

Т е м а 18. ПОРЯДОК НАБУТТЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ

П л а н

1. Загальна характеристика інституту громадянства в Україні. Підстави набуття громадянства України
2. Набуття громадянства України за народженням

3. Прийняття до громадянства України. Умови прийняття до громадянства України
4. Припинення громадянства України. Особливості виходу і втрати громадянства України

У першому питанні необхідно дати загальну характеристику громадянства України як інституту конституційного права України, суб'єктивного права особи, елементу конституційно-правового статусу людини і громадянина; визначити підстави набуття громадянства України.

У другому й третьому питанні слід розкрити найпоширеніші підстави набуття громадянства України: за народженням і внаслідок прийняття до громадянства України, вказати умови прийняття до громадянства України.

Викладаючи четверте питання, слід зупинитися на основних підставах припинення громадянства України – внаслідок виходу і втрати громадянства.

Нормативні акти та література

[Бедрій Р. Б.](#) Громадянство України: конституційно-правові основи – К.: Б. в., 2005.- 16 с.

Бедрій Р.Б. Зміст громадянства України: конституційно-правовий аспект [Текст] / Р. Б. Бедрій // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Сер. юридична. Вип. 1. – 2006. – С. 75-81.

Положення про Комісію при Президентові України з питань громадянства, затверджене Указом Президента України від 27 березня 2001 р. (у редакції Указу Президента України від 27 червня 2006 р.) // Там само.

Порядок провадження за заявами і поданнями з питань громадянства та виконання прийнятих рішень, затверджений Указом Президента України 27 березня

2001 р. (у редакції Указу Президента України від 27 червня 2006 р.) // Офіц. вісник України. – 2006. – № 26. – Ст. 1875.

Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. (із змінами й доповненнями) // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 13. – Ст. 65.

Рубач Л., Мілорава М., Коцюба В. Громадянство: набуття та припинення. – К., 2006.

[Суржинський М. І.](#) Правове регулювання набуття громадянства в пострадянських державах (порівняльний аналіз) / М. І. Суржинський // Держава і право. Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. - К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2013. – Вип. 62. – С. 140-147.

[Суржинський М. І.](#) Щодо поняття громадянства: теоретичний аспект [Текст] / М. І. Суржинський // Часопис Київського університету права. – 2006. – 4. – С. 96-101.

Тодыка Ю. Н. Гражданство Украины: конституционно-правовой аспект. – Х., 2002.

Т е м а 19. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ

П л а н

1. Поняття «іноземець» та «особа без громадянства», конституційно-правове регулювання їх статусу
2. Принципи правового статусу іноземців та осіб без громадянства
3. Основні права, свободи та обов'язки іноземців та осіб без громадянства в Україні
4. Відповідальність іноземців та осіб без громадянства

При розгляді першого питання слід дати визначення понять «іноземець» та «особа без громадянства», розглянути особливості їх правового статусу в Україні. У другому питанні необхідно розкрити принципи правового статусу іноземців та осіб без громадянства.

Розкриваючи третє питання, доцільно проаналізувати основні права і свободи іноземців та осіб без громадянства, у тому числі їх конституційні права на працю, відпочинок, соціальний захист, житло, освіту, користування досягненнями культури, на участь в об'єднаннях громадян, на пересування по території України і вибір місця проживання, на свободу совісті, а також обов'язки додержання Конституції і Законів України, не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані збитки, сплачувати податки і збори та ін. Варто розглянути обмеження в правовому статусі іноземців та осіб без громадянства, слід аргументувати доцільність таких обмежень.

В останньому питанні слід пояснити підстави і види відповідальності іноземців та осіб без громадянства за порушення ними українського законодавства.

Нормативні акти та література

[Бобокал О. М.](#) Актуальні питання конституційно-правового статусу іноземців в Україні / О. М. Бобокал // Держава і право. Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2013. – Вип. 61. – С. 101-107.

Головко Є. Є. Порівняльна характеристика правового статусу іноземців та осіб без громадянства / Є. Є. Головко // Теорія та практика сучасної юриспруденції : матеріали II Всеукр. наук. конф. (15 верес. 2013 р.-15

жовт. 2013 р.) / Асоц. випускників Нац. ун-ту "Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого". – Х. : Точка, 2013. – С. 22-23.

Заржицький О., Бандуристий Р. Працевлаштування іноземців та осіб без громадянства в Україні // Право України. – 2007. – № 2.

Кушніренко О.Г., Слінько Т. М. Права і свободи людини і громадянина. – Х., 2001.

Мендеграл Т.І. Конституційно-правовий статус осіб без громадянства в Україні : автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Тетяна Іванівна Мендеграл . – Київ : Б.в., 2011. – 20 с.

Мінкіна Т. Видворення іноземних громадян як міра відповідальності за порушення порядку перебування в Україні // Право України. – 2001. – №9.

Московченко М. Працевлаштування іноземців в Україні // Юрид. Україна. – 2003. – №7.

Огурцов О. П. Законодавчі основи конституційно-правового статусу осіб без громадянства в Україні / О. П. Огурцов // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 4. – С. 122-127.

Перебування іноземців на території України // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2013. – № 12. – С. 44-54.

Про імміграцію: Закон України від 07.06.2001 р. // Відом. Верхов. Ради України.-2001. – №41. – Ст. 197.

Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 р. (зі змін., та доп.) // Відом. Верхов. Ради України. – 2012. – № 19-20. – Ст. 179.

Соколицька К.М. Правосуб'єктність іноземних громадян в Україні // Вісн. Нац. ун-ту внутріш. справ України. – Х., 2002. – Вип. 18.

Тодыка Ю.Н. Конституционно-правовой статус иностранцев и беженцев в Украине – Х., 1999.

Чехович С. Институт права притулку як конституційно-правова гарантія захисту прав людини // Право України. — 2000. – № 4.

Тема 20. ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

План

1. Права людини і права національних меншин
2. Поняття та головні складові елементи правового статусу національних меншин
3. Характеристика основних прав та обов'язків національних меншин в Україні
4. Механізм реалізації прав і свобод національних меншин та проблеми його подальшого удосконалення

Розкриваючи перше питання, потрібно всебічно дослідити співвідношення понять «права людини» і «права національних меншин», встановити, чому виникла необхідність виокремлення, визнання та правового закріплення системи особливих прав національних меншин.

У другому питанні необхідно встановити поняття правового статусу національних меншин та дати загальну характеристику його основних елементів, зосередивши при цьому головну увагу на аналізі основних прав і обов'язків національних меншин.

Розглядаючи питання про механізм реалізації прав національних меншин, слід розкрити систему загальних і особливо правових гарантій реалізації прав національних меншин, навести приклади реалізації прав національних меншин в Україні.

На основі проведеного дослідження важливо викласти власну точку зору щодо подальшого удосконалення правового регулювання статусу національних меншин в Україні.

Н о р м а т и в н і а к т и т а л і т е р а т у р а

[Батанов О. В.](#) Права меншин в умовах глобалізації: проблеми становлення та реалізації / О. В. Батанов // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 4. – С. 7-12.

Беліцер Н. Європейський досвід вирішення проблем національних меншин. – Український часопис прав людини. – 1996. – № 3-4. – К.: Українська правнича фундація, 1997. – С. 41-46.

Биков О. М. Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні: Монографія. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. – 354 с.

[Васильченко О. П.](#) Сутність принципу забезпечення рівності прав і свобод національних меншин / О. П. Васильченко // Часопис Київського університету права. - 2014. – № 4. – С. 79-83.

Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 53. – Ст. 799.

[Єфімов О. М.](#) Механізм реалізації прав і свобод національних меншин України / О. М. Єфімов, В. А. Заєць

// Держава і право. Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2013. – Вип. 59. – С. 517-523

Колісник В. П. Національно-етнічні відносини в Україні: теоретичні засади та конституційно-правові аспекти. – Харків, Фоліо, 2003. – 240 с.

Кресіна І. О. Статус національних меншин як фактор етнокультурного розколу України / І. О. Кресіна // Держава і право. Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2013. – Вип. 59. – С. 455-461.

Мицик В.В. Співвідношення спеціального національного законодавства щодо захисту національних меншин їхніх країн походження з вимогами основних принципів міжнародного права // Запорізький національний університет Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. 2006. №2. – Запоріжжя: ЗНУ, 2006. – С. 56-63.

Мяловицька Н. Права національних меншин: європейський досвід / Н. Мяловицька // Віче : журн. Верхов. Ради України. – 2013. – № 17. – С. 25-26.

Панчук М. І., Войналович В. А., Галенко О., Геник М., Горбань Т. Національні меншини України у ХХ столітті: політико-правовий аспект / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України / І.Ф. Курас (голов.ред.) . — К.: ШЕІНД, 2000. — 358 с.

Про національні меншини в Україні: Закон України від 25 червня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 36. – Ст. 529.

Рамкова конвенція про захист національних меншин // Права людини в Україні. Інформаційно-

аналітичний бюлетень Українсько-американського бюро захисту прав людини. – К., 1998. – Вип. 21. Права меншин. – С. 135-143.

Римаренко Ю., Волошин Ю. Конституційно-правові засади національно-культурної автономії національних меншин в Україні: проблеми теорії та практики // Вісник Академії правових наук. – 2001. – № 2. – С. 42-51.

Товт М. Міжнародно-правовий захист національних меншин в Україні та система контролю Ради Європи // Право України. – 2001. – № 7. – С. 28-31.

Тема 21. ПРАВО НА СВОБОДУ ДУМКИ І СВОБОДУ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

П л а н

1. Конституційно-правове регулювання права на свободу думки і свободу масової інформації
2. Поняття інформації як каналу вираження думок та гарантії її забезпечення
3. Правові режими інформації та їх різновиди
4. Відповідальність за порушення законодавства в інформаційній сфері

Розглядаючи перше питання, необхідно розкрити зміст права на свободу думки і свободу слова, на вільне вираження свої поглядів і переконань. При розгляді цього питання слід також проаналізувати конституційно-правове регулювання права на свободу думки.

При викладанні другого питання важливо визначити поняття інформації та гарантії її забезпечення. Далі слід проаналізувати правові режими інформації. Насамперед визначити поняття правового режиму

інформації, його різновиди (режим вільного доступу, режим обмеженого доступу та ін.).

Завершуючи розкриття теми, треба визначити види юридичної відповідальності, яка може бути застосована за порушення законодавства в інформаційній сфері; окремо зупинитися на цивільно-правовій, адміністративно-правовій та кримінальній відповідальності за правопорушення в інформаційній сфері.

Н о р м а т и в н і а к т и т а л і т е р а т у р а

Бухтатий О. Є. Свобода слова та правові аспекти посилення відповідальності за перешкоджання професійній діяльності журналіста / О. Є. Бухтатий // Стратегічні пріоритети / Нац. ін-т стратег. дослід. - Київ : НІСД, 2014. – 2014. – № 1 (30). – С. 10-17.

Законодавство про засоби масової інформації : станом на 14 трав. 2015 р. : відповід. офіц. тексту. – Харків : Право, 2015. – 164 с.

Іщук С. І. Місце засобів масової інформації у правовому механізмі взаємодії громадянського суспільства та державної влади / С. І. Іщук // Університетські наукові записки : часопис / Хмельницьк. ун-т упр. та права. – Хмельницький : Хмельницьк. ун-т упр. та права, 2014. – 2014. – № 1 (49). – С. 40-45.

Куц Г.Г. Стан виконання в Україні ст. 10(1) Конвенції про захист прав людини щодо свободи вираження поглядів // Вісник Верховного Суду України. – 2000. – № 4. – С. 56-60.

Кушакова Н. Конституційне право на інформацію в Україні: Сучасний період // Право України. – 2002. – № 12. – С. 51-55.

Кушакова Н. Конституційне право на інформацію: правомірні та неправомірні обмеження // Вісник Конституційного Суду України. – 2002. – № 3. – С. 66-70.

Перепада О. В. Питання свободи думки та слова в рішеннях Європейського суду з прав людини // Вісник Верховного Суду України. – 2000. – № 5. – С.61-63.

Речицький В. Нова культурна ситуація потребує нових форм правового регулювання (Свобода думки + свобода слова = демократія) // Юридичний вісник України. – 2002. – № 13. – С.7.

Середюк В. В. Конституційно-правове регулювання свободи масової інформації в Україні / В. В. Середюк // Проблеми законності. – Х., 2008. – Вип. 98. – С. 195–199.

Середюк В. В. Міжнародно-правові стандарти свободи масової інформації та їх національна імплементація /В. Середюк // Юридична Україна. – 2009. – № 9. – С. 9–13.

Середюк-Буз В. В. Американська парадигма обмеження свободи масової інформації [Електронний ресурс] / В. В. Середюк-Буз // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 717–721. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11civvcmi.pdf>

Середюк-Буз В. В. Європейська парадигма обмеження свободи масової інформації / В. В. Середюк-Буз // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право. – 2011. – № 988. – С. 104–108.

Слінько Т.М. Гарантування свободи слова як елемент сучасного конституціоналізму [Текст] / Т. М. Слінько // Право України. – 2018. – № 4. – С. 108-125.

Слінько Т.М. Конституційно-правові аспекти забезпечення права на інформацію в Україні // Проблеми законності: Республік. міжвід. наук. зб.– Х.: Нац. юрид. акад. України, 1999. – Вип. 40 – С. 32–38.

Слінько Т.М., Міць А.М. Проблеми реалізації права на свободу слова в інформаційних інтернет-

джерелах [Текст] / Т. М. Слінько, А. М. Міць // Проблеми законності : зб. наук. пр. – Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2018. – Вип. 142. – С. 22-33.

Слинько Т. Н. Свобода слова как элемент конституционализма (постсоветские реалии) / Т. Н. Слинько, А. Г. Кушниренко // Очерки идеологии постсоветского конституционализма : сб. науч. тр. / Нац. ун-т "Юрид. акад. Украины им. Ярослава Мудрого", Нац. исслед. ун-т "Высш. шк. экономики". – Харьков : Право, 2013. – С. 189-213.

Слінько Т. М. Конституційно-правові гарантії реалізації права на свободу думки й слова в Україні / Т. М. Слінько // Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина : зб. тез наук. доп. і повідомл. III Міжнар. наук.-практ. конф. (22 трав. 2015 р., м. Полтава) / редкол. А. П. Гетьман [та ін.]. - Харків : Права людини, 2015. - С. 38-43.

Слінько Т. М. Конституційно-правові гарантії свободи слова в Україні / Т. М. Слінько // Правова доктрина – основа формування правової системи держави: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України, Харків, 20-21 листоп. 2013 р. / Національна академія правових наук України. – Х.: Право, 2013. – С. 294-297.

Тема 22. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ В УКРАЇНІ

П л а н

1. Правове регулювання права на інформацію в Україні
2. Конституційно-правові гарантії права на інформацію
3. Підстави обмеження конституційного права на інформацію
4. Проблеми реалізації права на інформацію в Україні

При висвітлені першого питання необхідно проаналізувати законодавство в сфері доступу до інформації, насамперед процедуру та форми реалізації права на інформацію, що передбачені Конституцією України, Законом України «Про інформацію», Конвенцією про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля та іншими нормативно-правовими актами. Розглянути питання щодо відповідності ст. 34 Конституції України положенням ст. 19 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, ст. 10 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

У другому питанні слід дати визначення та розкрити гарантії забезпечення права на інформацію.

Розкриваючи третє питання, слід встановити межі, умови та підстави, за яких можливо обмеження права на інформацію. Необхідно вказати, які обмеження передбачені Конституцією України, Законом України «Про інформацію», Законом України «Про державну таємницю», з'ясувати, чи є можливим обмеження права на інформацію на підставі підзаконних нормативно-правових актів.

Наприкінці роботи (четверте питання) слід зупинитися на основних проблемах реалізації та захисту права на інформацію в Україні, факторах, що негативно впливають на забезпечення права на інформацію.

Нормативні акти та література

[Велиева Г. М.](#) Защита свободы информации в практике Европейского суда по правам человека / Г. М. Велиева // Современное право : научно-практический журнал. – 2014. – № 4. – С. 159-164

[Гладківська О. В.](#) Відображення ключових понять основоположних прав і свобод людини в законодавчих актах України в інформаційній сфері / Гладківська О. В. // Правова інформатика : наук. журн. з питань прав. інформатики, інформ. права та інформ. безпеки. – 2013. – № 1. – С. 30-38

[Гладківська О. В.](#) Забезпечення доступу до інформації та її захисту: термінологічний аспект / Гладківська О. В. // Інформація і право : наук. журн. – 2013. – № 2(8). - С. 17-25

Інформаційне законодавство: Зб. законодав. актів: У 6 т. / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка, І.С. Чижа. – К.: Юрид. думка, 2005. – Т. 1. Інформаційне законодавство України. – 416 с.

[Костецька Т. А.](#) Конституційно-правове регулювання інформаційних прав: деякі термінологічні аспекти [Текст] / Т. А. Костецька // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 2. – С. 114-117

Кушакова Н. В. Конституційне право на інформацію: правомірні та неправомірні обмеження // Вісн. Конституц. Суду України. – 2002. – № 3. – С. 66-70.

[Нестеренко О. В.](#) Інформація в Україні: право на доступ / О. В. Нестеренко. – Х.: Акта, 2012. – 286 с.

[Погорілецька А. В.](#) Організаційно-правовий механізм забезпечення права громадян на офіційну інформацію / А. В. Погорілецька // Право і суспільство. - 2014. - N 4. - С. 173-179.

[Політанський В. С.](#) Право на інформацію як фундаментальне право людини: досвід країн розвинутої демократії / В. С. Політанський // Національна академія правових наук України. Вісник Національної академії правових наук України : зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України. – Х. : Право, 2014. – 2014 р. №1(76). – С. 195-203.

Право на доступ до інформації: теорія та практика / Авт. О. Нестеренко, О. Северин; Харківська правозахисна група. – Х.: Права людини, 2008. – 348 с.

Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 р. № 3855-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1994. – № 16. – Ст. 93.

Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI// Відом. Верхов. Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 314.

Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

Про порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади: Постанова Каб. Міністрів України від 04.01.2002 р. № 3 // Офіц. вісн. України. – 2002. – № 2. – Ст. 57.

Речицкий В.В. Символическая реальность и право. – Львов: ВНТЛ-Класика, 2007. – 732 с.

Слінько Т. М. До питання інформаційного забезпечення громадян в аспекті міжнародного законодавства / Т. М. Слінько // Сучасний політичний процес: стан та перспективи розвитку: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (XXVI Харк. політол. читання) / Харк. асоц. політологів, Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого", НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, Нац. акад. прав. наук України. – Х. : НУ "ЮАУ ім. Я. Мудрого", 2013. – С. 122-125.

Слінько Т.М. Інформаційна відкритість у діяльності органів державної влади як запорука демократичного врядування // Демократичні засади організації і функціонування вищих органів державної влади України: Монографія /Ю.Г. Барабаш, І.І. Дахова, О.П. Євсєєв та ін.; за заг. ред. Ю.Г. Барабаша. – Х.: Право, 2013. – С. 157-193.

Слінько Т.М. Конституційно-правові аспекти забезпечення права на інформацію в Україні // Проблеми законності: Республік. міжвід. наук. зб. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 1999. – Вип. 40 – С. 32–38.

Чиж І. С. Конституційно-правові засади забезпечення права на поширення інформації в процесі формування інформаційного та громадянського суспільства / І. С. Чиж // Держава і право. Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2013. – Вип. 59. – С. 529-534.

Тема 23. ПРАВОВІ ОСНОВИ ВЗАЄМВІДНОСИН ДЕРЖАВИ І ДРУКОВАНИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

П л а н

1. Поняття друкованих засобів масової інформації (преси) в Україні
2. Порядок реєстрації та припинення діяльності друкованих засобів масової інформації
3. Юридичні аспекти взаємовідносин редакцій друкованих засобів масової інформації з громадянами та організаціями
4. Питання вдосконалення правового регулювання статусу друкованих засобів масової інформації в Україні

Розглядаючи перше питання, необхідно визначити поняття друкованих засобів масової інформації та форми їх прояву, а також правові основи їх діяльності. При викладенні другого питання потрібно визначити порядок реєстрації та припинення діяльності друкованих засобів масової інформації.

Далі слід проаналізувати юридичні аспекти взаємовідносин редакцій друкованих засобів масової

інформації з громадянами та організаціями. Пояснити, в яких випадках на практиці виникає необхідність спростування опублікованої інформації.

Завершуючи розкриття теми, необхідно викласти власну думку щодо перспектив розвитку правового статусу друкованих засобів масової інформації.

Н о р м а т и в н і а к т и т а л і т е р а т у р а

Костецька Т. А. Особливості формування національних інформаційних відносин та перспективи розвитку інформаційного законодавства // Правова держава: Щорічник наук. праць Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Вип.12: Научное издание. – К.: Видавничий дім "Юридична книга", 2001. – 732 с.

Приступенко Т. Преса: між законом і цензурою. Правове регулювання діяльності засобів масової інформації в Україні на сучасному етапі // Український Юрист. – 2003. – № 1. – С. 26-29.

Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16.11. 1992 // Відомості Верхов. Ради України. – 1993. – № 1. – Ст. 1.

Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 (зі змінами та доп.)// Відомості Верхов. Ради України (ВВР). – 1992. – № 48. – Ст. 650.

Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення відповідальності за порушення законодавства про друковані засоби масової інформації: Закон України від 10.07. 2003 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 32.

Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в

Україні засобами масової інформації: Закон України Відомості Верхов. Ради України. – 1997. – № 49. – Ст. 299.

Слінько Т.М., Кушніренко О. Г. Правовий статус і перспективи розвитку друкованих та аудіовізуальних засобів масової інформації в Україні.// Проблеми активізації конституційно-правових досліджень і вдосконалення конституційного права: Зб. Наук. статей / Голова редколегії В.Я. Тацій. – Харків: нац. Юрид. Акад.. України, 1999. С. 116.

[Шпак В.](#) Друковані засоби масової інформації в контексті формування національного інформаційного простору / В. Шпак // Вісн. Кн. палати : наук.-практ. журн. – 2013. – № 9. – С. 3-5.

Тема 24. ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

П л а н

1. Поняття політичної партії, її політико-правова природа. Місце і роль політичних партій у політичній системі України
2. Створення політичних партій, їх реєстрація.
3. Реалізація політичними партіями своєї політико-правової природи у Верховній Раді України. Свобода опозиційної діяльності
4. Державний контроль за діяльністю політичних партій

У першому питанні необхідно з'ясувати політико-правову природу політичних партій, їх місце і роль у політичній системі України, особливо у взаємовідносинах громадянського суспільства і держави, звернувши увагу на конституційно-правове закріплення.

Метою розкриття другого питання є висвітлення порядку створення політичних партій, процедури їх

реєстрації, регулювання партійного членства, що дозволить, з одного боку, з'ясувати рівень їх демократичного потенціалу, а з іншого – його реалізацію у вищому представницькому органі нашої країни. Йдеться про розуміння органічно єдиного парламентсько-правового та парламентсько-партійного механізму перетворення представницької функції Верховної Ради України на її законодавчу та інші функції.

Наприкінці слід з'ясувати форми державного контролю за діяльністю політичних партій.

Н о р м а т и в н і а к т и т а л і т е р а т у р а

Барабаш Ю.Г. Політичні партії як суб'єкти виборчого процесу: міфи та реальність // Громадянське суспільство і права людини : матеріали міжнар. наук.-практ. семінару, м. Харків, 9 груд. 2010 р. – Х. : НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2010. – С. 11-13.

Берченко Г.В. Внутрішня організація політичних партій як предмет конституційного регулювання // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2009. – 12. – С. 111-117.

[Берченко, Г. В.](#) Громадянське суспільство в Україні: конституційні аспекти: монографія / Г. В. Берченко ; Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого. - Харків : Юрайт, 2014. - 208 с.

Богашева Н. В. Відносини держави і політичних партій в Україні: конституційно-правові аспекти : монографія / Н. В. Богашева. – К. : Лотос, 2012. – 446 с.

[Летнянчин, Л. І.](#) Проблеми конституціоналізації свободи об'єднання в Україні [Текст] / Л. І. Летнянчин // Вісник Національної академії правових наук України : зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України. – Харків : Право, 2014. – 2014. №4 (79). – С. 65-75.

Лукаш С.Ю. Політичні партії в системі взаємовідносин держави і народу в Україні: конституційно-правовий аспект // Проблеми законності. Вип. 50. – Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2001. – С. 34-40.

Лук'янов Д.В. Політичні партії в системі взаємодії громадянського суспільства та держави (роль та правове регулювання): Монографія. – Харків: Право, 2007. – 320 с.

Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17.11.11 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 10-11. – Ст.73.

Про внесення зміни до статті 6 Закону України "Про політичні партії в Україні" щодо зупинення чи припинення членства в політичній партії: Закон України від 22.03.12 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – № 30. – Ст. 1102.

[Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного \(нацистського\) тоталітарних режимів в Україні : Закон України](#) від 09.04.2015 р. № 317-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 26. – Ст. 219.

Про місцеві вибори : Закон України від 14.07.2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 37-38. – Ст. 366.

Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.01 р. // Відом. Верховн. Ради України. – 2001. – № 23. – Ст. 118 (Зі змінами та доповненнями: див.: Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про політичні партії в Україні» від 06.07.05 р. // Відом. Верховн. Ради України. – 2005. – № 34. – Ст. 437.

Рішення Конституційного Суду України від 16 жовтня 2007 р. № 9-рп/2007 у справі за конституційним поданням Міністерства юстиції України про офіційне тлумачення положень частини шостої статті 11 Закону

України "Про політичні партії в Україні" (справа про утворення та реєстрацію партійних організацій) // Офіційний вісник України. – 2007. – № 80. – Ст. 48.

Тема 25. **КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС НАРОДНОГО ДЕПУТАТА УКРАЇНИ**

П л а н

1. Конституційно-правова природа депутатського мандата в Україні
2. Права та обов'язки народного депутата України
3. Гарантії діяльності народного депутата України
4. Припинення повноважень народного депутата України

Розкриваючи перше питання, слід охарактеризувати депутатський мандат в Україні, визначити його конституційно-правову природу, вказати відмінності між вільним та імперативним мандатами. У другому питанні потрібно проаналізувати права та обов'язки народного депутата України.

Розкриваючи питання гарантій діяльності народного депутата України, слід розглянути правові, організаційні, матеріально-фінансові гарантії, окрему увагу приділити питанню депутатської недоторканності.

В останньому питанні потрібно розкрити підстави дострокового припинення повноважень народного депутата України.

Н о р м а т и в н і а к т и т а л і т е р а т у р а

Александров О.А. Конституційно-правові засади статусу народного депутата України [Текст] : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 Конституционное

право; муниципальное право / О. А. Александров. – Київ : Б. в., 2010. – 20 с.

[Георгіца, А. З.](#) Особливості правового регулювання статусу парламентаріїв України в контексті вітчизняного та зарубіжного досвіду / А. З. Георгіца, О. Д. Чепель // Життєвий і творчий шлях професора і вчителя Аурела Зиновійовича Георгіци / Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича. - Чернівці : Технодрук, 2013. - С. 332-341.

Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України – 1996. – № 30. – Ст. 141

Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17.11.11 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 10-11. – Ст.73

Про відновлення дії окремих положень Конституції України: Закон України від 21.02.2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 11. – Ст.143.

Про статус народного депутата України : Закон України від 17.11.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 3. – Ст. 17.

Радченко О.І. Статус народного депутата України: проблеми теорії і правового регулювання [Текст] : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 Конституційне право / О. І. Радченко. – Київ : Б. в., 2005. – 19 с.

Рішення Конституційного Суду України від 20 березня 2002 р. № 4-рп/2002 у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень статті 86 Конституції України, а також частини другої статті 15 та частини першої статті 16 Закону України "Про статус народного депутата України" (справа про запити і звернення народних депутатів України до органів дізнання і

досудового слідства) // Офіційний вісник України. – 2002. – № 13. – Ст. 137.

Рішення Конституційного Суду України від 10 квітня 2003 року N 7-рп/2003 у справі за конституційним поданням Президента України про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої статті 17, частини другої статті 27 Закону України "Про статус народного депутата України" (справа про гарантії діяльності народного депутата України) // Офіційний вісник України. – 2003. – № 17. – Ст. 131.

Рішення Конституційного Суду України від 26 червня 2003 року N 12-рп/2003 у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частин першої, третьої статті 80 Конституції України, частини першої статті 26, частин першої, другої, третьої статті 27 Закону України "Про статус народного депутата України" та за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України про офіційне тлумачення положення частини третьої статті 80 Конституції України стосовно затримання народного депутата України (справа про гарантії депутатської недоторканності) // Офіційний вісник України. - 2003. - № 28. - Ст. 119.

Рішення Конституційного Суду України від 25 червня 2008 року № 12-рп/2008 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин п'ятої, шостої статті 13 Закону України "Про статус народного депутата України", частини четвертої статті 61 Регламенту Верховної Ради України та офіційного тлумачення положень пункту 6 частини другої, частини шостої статті 81, частини шостої статті 83 Конституції України, частини четвертої статті 13 Закону України "Про статус народного

депутата України" (справа про перебування народного депутата України у депутатській фракції) // Офіційний вісник України.- 2008. - № 52. - Ст. 120.

Романюк П.В. Представницький мандат у сучасному розумінні [Текст] / П. В. Романюк // Право і суспільство. – 2014. – № 6.2(2). – С. 42-48.

Тема 26. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

П л а н

1. Законодавча функція Верховної Ради України в системі парламентських функцій
2. Поняття законодавчого процесу, його співвідношення з нормотворчим процесом та законотворчим процесом
3. Загальна характеристика стадій законодавчого процесу в Україні
4. Порядок промульгації закону Президентом України

Перше питання роботи має бути присвячене розгляду таких функцій Верховної Ради України, як представницька, установча, контрольна, особливу увагу слід приділити основній функції єдиного органу законодавчої влади в Україні.

У другому питанні слід дати визначення законодавчого процесу, показати його відмінності від нормотворчого процесу, вказати основні стадії законодавчого процесу.

Третє питання передбачає надання характеристики таких стадій законодавчого процесу, як вияв законодавчої ініціативи, попередній розгляд і підготовка законопроекту в парламентських комітетах,

розгляд та прийняття закону Верховною Радою України, його промульгація.

Розкриваючи останнє питання, слід проаналізувати процедуру підписання закону, прийнятого парламентом, Президентом України. Необхідно звернути увагу на питання президентського вето та подолання вето Президента України, а також дослідити набуття законом чинності.

Нормативні акти та література

Барабаш Ю.Г. Парламентський контроль в Україні (конституційно-правовий аспект): Монографія. – Х.: Легас, 2004. – 192 с.

[Горбунова Л. М.](#) Закон - основа підзаконної нормотворчості / Л. М. Горбунова // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2004. – 12. – С. 27-42.

Дахова І.І. Взаємодія уряду і парламенту в законодавчому процесі [Текст] / І. І. Дахова // "Влада та суспільство під впливом закону "циркуляції еліт" : Матеріали міжнар. наук.-теорет. конф. (XXIII Харківські політологічні читання). – Х. : ХАП, Нац. юрид. акад. України / голов. ред. А. П. Гетьман [та ін.], 2010. – С. 121-123.

Колісник В.П. Конституційне визначення сфер виключного законодавчого врегулювання [Текст] / В. П. Колісник // Конституція України: досвід реалізації та шляхи удосконалення: Матеріали "круглого столу", організ. і провед. Наук.-дослід. ін-том держ. будів. та місц. самовряд. АПрН України з нагоди 10-ї річниці прийняття Конституції України. м. Харків, 21 черв. 2006р. – Х. : Право / АПрН України, НДІ держ. будів. та місц. самовряд., 2006. – С. 5-7 .

Колісник В.П. Подвійний вотум у процедурі ухвалення конституційного закону [Текст] / В. П.

Колісник // Державне будівництво та місцеве самоврядування. Вип. 9. – Х. : Право / НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, Акад. прав. наук України, 2005. – С. 25-35.

Омельченко Н.Л. Законодавча функція у системі функцій Верховної Ради України [Текст] / Н. Л. Омельченко // Держава і право. Юридичні і політичні науки. Вип. 39. – К. : Ін-т держави і права НАН України / голова редкол. Ю. С. Шемшученко, 2008. – С. 262-268.

Парламентське право України / за ред. О. Н. Ярмиша. – Х., 2007. – 500 с.

Про комітети Верховної Ради України // Закон України від 04.04.1995 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1995. – № 19. – Ст. 134.

Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10.02.2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 14-15. – № 16-17. – Ст.133.

Пустовіт Ж.М. Поняття законодавчого процесу в Україні [Текст] / Ж. М. Пустовіт // Часопис Київського університету права. – 2006. – № 2. – С. 86-90.

Пустовіт Ж.М. Поняття, сутність та зміст функцій Верховної Ради України [Текст] / Ж. М. Пустовіт // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2012. – № 11. – С. 18-23.

Скрипнюк О.В. Законодавчий процес і парламентська законодавча процедура в Україні (проблеми якості, рекомендації щодо вдосконалення в контексті європейської практики) [Текст] / О. В. Скрипнюк, М. О. Теплюк, О. І. Ющик. – Київ : Атіка-Н, 2010. – 92 с.

Совгіря О. Взаємодія уряду та парламенту у законодавчому процесі (вітчизняний та зарубіжний досвід) [Текст] / О. Совгіря // Львівський національний університет ім. І. Франка. Вісник Львівського

Університету. Серія юридична. / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І.Франка, 2012. – Вип. 56. – С. 187-191.

Теплюк М. Деякі питання методології визначення поняття введення закону в дію [Текст] / М. Теплюк // Віче : журн. Верхов. Ради України. – 2012. – № 7. – С. 10-13.

Тополянська Т.О. Конституційно-процесуальні основи реалізації права законодавчої ініціативи [Текст] : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 Конституційне право; муніципальне право / Т. О. Тополянська. – Київ : Б. в., 2009. – 20 с.

Фрицький Ю.О. Правові засади реалізації законодавчої влади Верховною Радою України [Текст] / Юрій Фрицький // Публічне право. – 2011. – № 4. – С. 37-43.

Цвік М. В. Теоретичні та прикладні питання законодавчого регулювання нормотворчості. Основні засади проекту Закону України "Про закони і законодавчу діяльність" / М. В. Цвік // Голос громадянина. – 1997. – №7. – С. 51-52

Тема 27. ІНСТИТУТ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ В МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСОБИ

П л а н

1. Місце і роль Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (омбудсмена) в механізмі захисту прав особи
2. Історія виникнення та становлення інституту Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
3. Компетенція Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини по захисту прав особи

4. Проблеми удосконалення та підвищення ефективності діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини по забезпеченню прав особи

У роботі необхідно розкрити загальне значення забезпечення прав особи, проаналізувати елементний склад механізму захисту прав і свобод людини та громадянина і визначити місце Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в цьому механізмі.

Друге питання слід приділити аналізу історії виникнення інституту омбудсмена, коротко охарактеризувати його існуючі моделі, зупинитися на становленні цього інституту в Україні.

У третьому питанні потрібно охарактеризувати функції та повноваження Уповноваженого в галузі захисту прав особи, проаналізувавши відповідне законодавство. Необхідно показати роль діяльності омбудсмена в процесі забезпечення прав особи, виявити існуючі проблеми і вказати на шляхи їх вирішення, запропонувати напрямки вдосконалення та підвищення ефективності діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Н о р м а т и в н і а к т и т а л і т е р а т у р а

Волкова Д.Є. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини та національні судові інституції: питання функціональної взаємодії [Текст] / Д. Є. Волкова // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / Одеська нац. юрид. акад. – Одеса : Юрид. літ., 2011. – Вип. 61. – С. 107-116.

Захист прав дитини в Україні: Підсумки діяльності у 2013 р. Уповноваженого Президента України з прав дитини Ю. О. Павленка / Адміністрація Президента України ; заг. ред. Ю. О. Павленко. – Київ : К.І.С., 2014. – 188 с.

[Косілова О. І.](#) Сучасний стан і тенденції розвитку інститут омбудсмана у світі та в Україні / О. І. Косілова // Правова інформатика : наук. журн. з питань прав. інформатики, інформ. права та інформ. безпеки. – 2013. – № 4. – С. 62-71.

[Корнієнко П. С.](#) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини як спеціалізований правозахисний орган Української держави / П. С. Корнієнко // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 2. – С. 74-77.

Косілова О.І. Сучасний стан і тенденції розвитку інститут омбудсмана у світі та в Україні [Текст] / О. І. Косілова // Правова інформатика. – 2013. – № 4. – С. 62-71.

Кушніренко О., Барабаш Ю. Інститут євроомбудсмана: питання теорії і позитивної практики // Право України. – 2001. – № 6.

Марцеляк О.В. Інститут омбудсмана: Теорія і практика: Монографія. – Х.: Вид-во Нац. Ун-ту внутр. справ, 2004. – 450 с.

[Ніколаєвич Т. Г.](#) Порядок звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини / Т. Г. Ніколаєвич // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2015. – № 8. – С. 28-29.

Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – №20. – Ст. 99.

Савенко М. Конституційний Суд і омбудсмен у державному механізмі захисту прав та свобод людини і громадянина. // Вісник Конституційного Суду України. – 2000. - №1. – С. 68-83.

Тодика Ю.М., Марцеляк О.В. Конституційний Суд України і прокуратура в конституційно-правовому механізмі забезпечення основних прав громадян. Монографія. - Харків: Лібра, 1998. – 107 с.

Хальота А. Щодо захисту конституційних прав шляхом звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини // Право України. – 2000. – №3.

Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. – К., 2015. – 552 с.

Тема 28. **ВИБОРЧА СИСТЕМА УКРАЇНИ**

П л а н

1. Поняття виборчої системи
2. Типи виборчих систем, їх характеристика
3. Особливості виборчої системи по виборах Президента України, народних депутатів України, голів населених пунктів і депутатів місцевих рад
4. Тенденції розвитку виборчої системи в Україні

Перше питання теми має бути присвячене аналізу різних підходів до визначення поняття «виборча система». У другому питанні слід розглянути типи виборчих систем, охарактеризувати мажоритарну, пропорційну та змішану виборчі системи, виявити їх переваги та недоліки.

Розкриваючи третє і четверте питання, необхідно показати особливості застосування різних типів виборчої системи при проведенні виборів до органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні, виявити тенденції розвитку виборчої системи.

Н о р м а т и в н і а к т и т а л і т е р а т у р а
Барабаш Ю. Г. Демократические основы конституционного строя Украины / Ю. Г. Барабаш // Национальная академия правовых наук Украины. Ежегодник украинского права. 2012. №4 : сб. науч. тр. /

Нац. акад. правов. наук України. – Х : Право, 2012. – С. 146-163

[Барабаш Ю. Г.](#) Окремі питання розгляду судами виборчих спорів. Юридичний аналіз / Ю. Г. Барабаш // Юридичний вісник України. – 2014. – № 38 (20-26 вересня). – С. 2-5

Бакумов О. С. Конституційне право громадян України на участь у виборах і референдумах та проблеми його реалізації : монографія / О. С. Бакумов. – Х. : Право, 2015. – 248 с.

[Енніс Д.](#) Можливі наслідки впровадження пропорційної виборчої системи з відкритими списками на виборах народних депутатів України / Д. Енніс, Д. Ковриженко // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2014. – № 3. – С. 58-65.

Ключковський Ю. Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство: монографія / Ю. Б. Ключковський; Національний університет «Києво-Могилянська Академія». – К.: Час Друку, 2011. – 132 с.

[Ключковський Ю. Б.](#) Чи є змішаною виборча система України? / Ю. Б. Ключковський // Право України. – 2012. – № 3/4. – С. 418-424

[Козюбра М. І.](#) Виборча система України в контексті вимог верховенства права / М. І. Козюбра // Право України. – 2013. – № 5. – С. 86-95

[Кравченко В. В.](#) Моделювання виборчих систем на місцевих виборах: конституційно-правові аспекти / В. В. Кравченко, А. О. Янчук // Право України. – 2013. – № 5. – С. 182-190.

[Марцеляк О.](#) Конституційна реформа і модернізація виборчої системи України в контексті

світового досвіду / Олег Марцеляк // Віче : журн. Верхов. Ради України. – 2015. – № 16. – С. 8-12.

Мохончук Б.С. Виборча система України як конституційно-правовий інститут [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 - Конституційне право; муніципальне право / Б. С. Мохончук ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. - Харків : [б. в.], 2017. – 20 с.

Мохончук Б.С. Виборча система як динамічний інститут демократії [Текст] / Б. С. Мохончук // Публічне право. – 2016. – № 1. – С. 82-89.

Мохончук Б.С. Голоси, кандидати та мандати як кількісні операнди виборчої системи [Текст] / Б. С. Мохончук // Вісник Національної академії правових наук України : зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України. – Харків : Право, 2016. – 2016. №2 (85). – С. 165-176.

Мохончук Б.С. Щодо змістовної характеристики виборчої системи [Текст] / Б. Мохончук // Юридичний вісник. – 2015. – № 4. – С. 310-316.

Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17.11.11 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 10-11. – Ст.73.

Про місцеві вибори : Закон України від 14.07.2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 37-38. – Ст.366.

[Ставнічук М. І.](#) Вибори як ключовий інститут демократичного конституційного ладу сучасної України / М. І. Ставнічук // Право України. - 2013. - N 5. - С. 18-29.

[Сліденко І. Д.](#) Концептуальні міркування з приводу доктринальних засад парламентської виборчої системи в Україні / І. Д. Сліденко // Право України. - 2013. - N 5. - С. 96-104

Тодика О.Ю. Вибори до парламентів країн СНД (Порівняльно-правовий аспект): Монографія. - Х.: Факт, 2003.

Федоренко В. Оновлення законодавства про вибори народних депутатів України як пріоритетний напрям діяльності парламенту / В. Федоренко, А. Малюга, О. Желтова // Віче : журн. Верхов. Ради України. - 2014. - N 22. - С. 23-31

Яковлєв А. Розвиток виборчої системи як складова сучасного конституційного процесу в Україні / А. Яковлєв // Юридична Україна. - 2013. -N 6. - С. 24-31.

Тема 29. **ВИБОРЧЕ ПРАВО ПО ВИБОРАМ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ**

П л а н

1. Поняття виборчого права
2. Принципи виборчого права
3. Порядок висування та реєстрації кандидатів у народні депутати
4. Передвиборна агітація: поняття, форми і порядок проведення
5. Порядок голосування, підрахунку голосів виборців та встановлення результатів виборів народних депутатів

Розкриваючи перше питання, слід звернути увагу на визначення об'єктивного і суб'єктивного виборчого права, охарактеризувати ці категорії. У другому питанні необхідно проаналізувати принципи загального, рівного, прямого, вільного, таємного виборчого права, дослідити їх

закріплення у законодавстві України та міжнародних актах.

У наступних питаннях потрібно приділити увагу характеристиці таких етапів виборчого процесу, як висування та реєстрація кандидатів у народні депутати України, проведення передвиборної агітації, голосування, підрахунок голосів виборців та встановлення результатів виборів народних депутатів, вказати на особливості кожного з етапів виборчого процесу в Україні.

Н о р м а т и в н і а к т и т а л і т е р а т у р а

Дахова І.І. Гарантії реалізації конституційного принципу рівного виборчого права // Державотворення та правотворення в період реформ: питання теорії та практики: Матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 19-20 квітня 2012 р.). – К., 2012. – С. 203-205.

Дахова І.І. Конституційний принцип загального виборчого права // Вісник Харківського університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право». – № 1082. – Х., 2013. – С. 69-73

Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права : Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи: пер. з англ. / за ред. Ю.Ключковського. – Вид. 2-е, випр. і доповн. – К., 2009. – 500 с.

Ключковський Ю. Принцип загального виборчого права в контексті місцевих виборів. І. Активне виборче право / Ю. Ключковський // Вибори та демократія. – 2010. – № 4. – С. 11-22.

Ключковський Ю. Б. Принцип чесних виборів у виборчому праві України / Ю. Б. Ключковський // Право України. – 2013. – № 5. – С. 165-174.

Ключковський Ю.Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія. – Київ: Ваіте, 2018. – 908 с. [Електронний ресурс] // Режим доступу:

<https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/401765?download=true>

Колісник В.П., Любченко П.М. Голосування та встановлення результатів виборів: проблеми правового регулювання [Текст] / В. П. Колісник, П. М. Любченко // Вісник Національної академії правових наук України : зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України. – Х. : Право, 2014. – №1(76). – С. 93-102.

Косенко О. В. До розмежування понять: "інформаційне забезпечення виборів" та "передвиборна агітація" / О. В. Косенко // Актуальні проблеми правотворення в сучасній Україні: зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-практ. конф. 19 квіт. 2013 р. / Національна академія наук України, Київський університет права, Союз юристів України, Рівенська обласна державна адміністрація. – Київ: Ліра-К, 2013. – С. 162-165.

Летнянчин Л.І. Обмеження пасивного виборчого права: проблеми конституціоналізації [Текст] / Л. І. Летнянчин // Вісник Національної академії правових наук України : зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України. – Харків : Право, 2014. – №3 (78). – С. 105-115.

Мохончук Б.С. Голоси, кандидати та мандати як кількісні операнди виборчої системи [Текст] / Б. С. Мохончук // Вісник Національної академії правових наук України : зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України. – Харків : Право, 2016. – 2016. №2 (85). – С. 165-176.

Мохончук Б.С., Чиріна В.Л. Питання реалізації активного виборчого права внутрішньо переміщеними особами в Україні // Форум права. – 2018. – №2. – С. 81-89.

Павшук К.О. Демократичні засади конституційного ладу України: монографія. – Х.: Юрайт, 2016. – 200 с.

[Панкевич І.](#) Прямі вибори як принцип українського виборчого права / І. Панкевич // Львівський національний університет ім. І. Франка. Вісник Львівського Університету. Серія юридична. / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2013. – Вип. 57. – С. 169-178

Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17.11.11 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 10-11. – Ст.73.

Про місцеві вибори : Закон України від 14.07.2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 37-38. – Ст.366.

Про Центральну виборчу комісію України: Закон України від 30.06.2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 36. – С. 448

[Смокович М.](#) Європейський суд з прав людини на захисті виборчих прав / М. Смокович // Вісник Вищого Адміністративного суду України. – 2015. – № 1. – С. 12-19.

Тема 30. РЕФЕРЕНДУМ У СИСТЕМІ

НАРОДОВЛАДДЯ В УКРАЇНІ

П л а н

1. Референдум як форма безпосереднього народовладдя, його співвідношення з іншими формами народовладдя
2. Поняття та види референдумів
3. Загальна характеристика етапів референдарного процесу в Україні
4. Юридичні наслідки проведення референдумів

Розкриваючи перше питання, необхідно розглянути форми безпосереднього народовладдя в Україні, визначити місце і значення референдуму в їх системі. У другому питанні слід дати визначення референдуму, здійснити класифікацію референдумів за різними ознаками, охарактеризувати кожен з видів референдумів, використовуючи норми українського законодавства. У цьому питанні також слід розкрити питання предмету референдуму.

Третє питання має бути присвячене характеристиці етапів референдарного процесу, особливу увагу слід приділити процедурі підготовки та проведення референдуму за народною ініціативою. Наприкінці необхідно проаналізувати юридичні наслідки проведення референдумів.

Нормативні акти та література

[Барабаш Ю. Г.](#) Вопросы непосредственной демократии в теории и практике конституционного права Украины / Ю. Г. Барабаш // Национальная академия правовых наук Украины. Ежегодник украинского права. 2013. №5 : сб. науч. тр. / Нац. акад. правов. наук Украины. – Х. : Право, 2013. – С. 125-143.

Барабаш Ю. Г. Двадцять років незалежного поступу: втрома від демократії чи утвердження нового конституційного проекту? // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2011. – № 1. – С. 5-13.

Барабаш Ю.Г. Демократические основы конституционного строя Украины // Конституционное развитие России и Украины : сб. науч. тр. / Национальный университет "Юридическая академия Украинв им. Ярослава Мудрого", Московская государственная юридическая академия им. О. Е. Кутафина. – Х. : Право / Национальный университет "Юридическая академия Украинв им. Ярослава Мудрого", Московская государственная юридическая академия им. О. Е. Кутафина, 2011. – Вып. 1. – С. 46-66 .

Барабаш Ю.Г. Демократія в системі цінностей конституційного ладу (за матеріалами практики Конституційного Суду України) // Вісник Конституційного Суду України. – 2009. – № 5. – С. 89-97.

[Барабаш Ю. Г.](#) Конституційний вимір української демократії (історико-теоретичні нотатки) / Ю. Г. Барабаш // Право України. – 2014. – № 7. – С. 137-145.

[Барабаш Ю. Г.](#) Опыт конституционного реформирования в Украине: в поисках европейского идеала / Ю. Г. Барабаш // Сравнительное конституционное обозрение. – 2014. – № 1. – С. 22-33.

Барабаш Ю.Г. Питання демократії в правових позиціях Конституційного Суду України [Текст] / Ю. Барабаш // Вісник Конституційного Суду України:

загальнодержавне періодичне видання. – 2011. – № 4/5. – С. 82-87.

Барабаш Ю. Г. Питання додержання Конституції при ініціюванні та проведенні всеукраїнських референдумів // Вибори та демократія. – 2009. – № 3. – С. 10-16.

Барабаш Ю.Г. Проблемы совершенствования института референдарной демократии в Украине [Текст] / Ю. Г. Барабаш // Юридическая наука и образование. - X. : Нац. юрид. акад. Украины им. Я. Мудрого / Нац. юрид. акад. Украины им. Ярослава Мудрого, Белорус. гос. ун-т, Моск. гос. ун-т, 2009. – Вып. 2. – С. 16-24.

Бакумов О. С. Конституційне право громадян України на участь у виборах і референдумах та проблеми його реалізації : монографія / О. С. Бакумов. – Х. : Право, 2015. – 248 с.

Максакова Р. Право громадян брати участь у виборах та референдумах в Україні: проблеми реалізації / Р. Максакова // Вісник Центральної виборчої комісії. - 2013. - N 1. - С. 43-48.

Мельниченко В. До питання законодавчого регулювання місцевих референдумів в Україні [Текст] / Віктор Мельниченко // Збірник наукових праць НАДУ при Президентіві України. - 2013. - N 1. - С. 149-159.

Оніщук М. В. Референдна демократія: проблеми конституційної теорії та практики [Текст] : монографія / М. В. Оніщук ; Нац. акад. наук України, Київ. ун-т права. - К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2009. - 447 с.

Павшук К.О. Демократичні засади конституційного ладу України: монографія. – Х.: Юрайт, 2016. – 200 с.

Павшук К. О. До проблеми проведення конституційного і законодавчого референдумів в Україні / К. О. Павшук // Проблеми законності : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Нац. юрид. акад. України ім.

Ярослава Мудрого. – Харків : Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого", 2013. – Вип. 124. – С. 204-212.

Референдне право України. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л., Навч. посібник. – К.: Вид-во «Ліра-К», 2006. – 366 с.

Селіванов А. О. Реалії конституційного права України : научное издание / А. О. Селіванов. – Київ: Логос, 2015. – 92 с.

Стрижак А. А. Установча влада: основні критерії легітимності внесення змін до Конституції України : Наук. вид. / А. А. Стрижак. – Київ : Логос, 2013. – 132 с.

Тема 31. **КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ ЯК ОРГАН КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ**

П л а н

1. Поняття, особливості та форми конституційного контролю
2. Повноваження Конституційного Суду України як органу конституційної юрисдикції
3. Інститут конституційної скарги в Україні

У роботі необхідно визначитись із поняттям та особливостями конституційного контролю, охарактеризувати його форми, вказати, які форми конституційного контролю існують в Україні.

У другому питанні треба розкрити повноваження Конституційного Суду України, проаналізувавши відповідне законодавство, враховуючи зміни до Конституції України в частині правосуддя. Розкриваючи третє питання, слід зупинитися на інституті конституційної скарги, дослідити досвід зарубіжних країн

щодо використання конституційної скарги, проаналізувати функціонування цього інституту в Україні.

Н о р м а т и в н і а к т и т а л і т е р а т у р а

Баулін Ю. Новий конституційний формат діяльності Конституційного Суду України: конституційна скарга [Текст] / Баулін Ю. // Право України. – 2016. – № 7. – С. 19-23.

Бориславська О.М. Конституційна скарга: реальний механізм захисту прав людини чи чергова декларація? [Текст] / Олена Бориславська // Український часопис конституційного права. – 2017. – № 1. – С. 7-10.

Євграфов П., Євграфова Є. Особливості правової природи актів Конституційного Суду України [Текст] / П. Б. Євграфов, Є. Євграфова // Євграфов, Павел Борисович. Юридическое наследие : в 2 кн. / П. Б. Евграфов ; Нац. акад. прав. наук Украины. – Харків: Право, 2016. – Кн. 1. – С. 843-858.

Кириченко Ю. Новий закон про Конституційний Суд: переваги і недоліки [Текст] / Ю. Кириченко // Юридичний вісник України. – 2017. – № 29(21-27 липня). – С. 5.

Кіселичник В. Інститут конституційної скарги в Україні: європейський досвід та українські реалії [Текст] / В. Кіселичник // Вісник Конституційного Суду України. – 2017. – № 6. – С. 29-37.

Лемак В.В., Петришин О.В. Конституційна скарга в Україні: проблеми механізму впровадження [Текст] / В. В. Лемак, О. В. Петришин // Вісник Національної академії правових наук України : зб. наук. пр. / Нац. акад. прав.

наук України. – Харків : Право, 2017. – №2 (89). – С. 79-88.

Лемак В.В. Конституційний Суд України: основні проблеми і перспективи [Текст] / В. В. Лемак // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2018. – № 3. – С. 6-8.

Мартинюк Р. Проблеми незмінюваності правових позицій органів конституційного контролю / Р. Мартинюк // Вісник Конституційного Суду України: загальнодержавне періодичне видання. – 2013. – № 3. – С. 120-129.

Овчаренко В. Правові позиції Конституційного Суду України: поняття, суть і можливості перегляду / В. Овчаренко // Вісник Конституційного Суду України : загальнодержавне періодичне видання. – 2013. – № 5. – С. 62-71.

Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>

Пропозиції професора Володимира Буткевича до проекту Конституції України щодо конституційного правосуддя [Текст] // Український часопис конституційного права. – 2017. – № 1. – С. 73-76 .

Регламент Конституційного Суду України. Ухвал. Постановою Конституційного Суду України 22.02. 2018 р. № 1-пс / 2018 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/docs/177>

Речицький В.В. Чи можна довіряти конституційним суддям? [Текст] / В. В Речицький // Принципи сучасного конституціоналізму та Основний Закон України. ІХ Тодиківські читання : зб. тез наук. доп. і повідомлень Міжнар. наук. конф. (4-5 лист. 2016 р.) / гол. редкол. А. П. Гетьман ; редкол. Ю. Г. Барабаш [та ін.]. – Харків : Права людини, 2016. – С. 229-235.

Рішення Конституційного Суду України від 14.12.2000 р. (справа про порядок виконання рішень Конституційного Суду України // Офіц вісн. України. – 2000. – №51. – Ст. 2226.

Савенко М. Функція правової охорони Конституції України // Право України. – 2001. – №9.

Селіванов А.О. Конституційне правосуддя в Україні [Текст] : (автор. спецкурс) : навч.-метод. посіб. / А. О. Селіванов ; Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого. – Харків; Київ : Логос, 2018. – 94 с.

Селіванов А.О. Конституційний судовий контроль за актами органів державної влади України (науково-практичний аналіз) [Текст] : монографія / О. А. Селіванов. – Київ: Парлам. вид-во, 2018. – 184 с.

Слінько Т.М., Ткаченко Є.В. Правова природа окремої думки судді Конституційного Суду України [Текст] / Т. М. Слінько, Є. В. Ткаченко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2011. – № 11. – С. 53-59.

Ткаченко Е. В. Идеология конституционного судопроизводства в Украине: конституционный контроль vs. нормотворчества / Е. В. Ткаченко, А. П. Евсеев // Очерки идеологии постсоветского конституционализма: сб. науч. тр. / Нац. ун-т "Юрид. акад. Украины им. Ярослава Мудрого", Нац. исслед. ун-т "Высш. шк. экономики". – Харьков: Право, 2013. – С. 138-162.

Ткачук П. Конституційний Суд України: теоретико-правові питання діяльності // Вісник Конституційного Суду України. – 2006. – № 4. – С.23-37.

Тодыка Ю.Н. Толкование Конституции и законов Украины: теория и практика. – Харьков, 2003.

Тупицький О. Повноваження Конституційного Суду України та ефективність національних засобів індивідуального доступу до конституційного правосуддя

[Текст] / О. Тупицький // Вісник Конституційного Суду України. – 2016. – № 6. – С. 208-210.

Шаптала Н. Конституційний судовий контроль: історичні передумови, філософсько-правові та процесуально-методологічні засади [Текст] / Н. Шаптала // Вісник Конституційного Суду України. – 2018. – № 3. – С. 208-219.

Тема 32. КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ

П л а н

1. Поняття територіального устрою, його відмінність від державного устрою
2. Засади територіального устрою України
3. Поняття та система адміністративно-територіального устрою України
4. Порядок вирішення питань щодо зміни територіального устрою, перспективи реформування Конституції України з питань децентралізації

При розгляді першого питання необхідно розкрити зміст таких понять, як «територіальний устрій», «державний устрій», показати, в чому полягає відмінність між цими категоріями.

Розкриваючи друге питання, слід вказати конституційні принципи, на яких будується територіальний устрій в Україні, надати їх характеристику.

У третьому питанні слід надати визначення адміністративно-територіального устрою, розкрити ситему адміністративно-територіального устрою України,

коротко охарактеризувати адміністративно-територіальні одиниці.

Четверте питання необхідно присвятити дослідженню порядку вирішення питань, що стосуються зміни територіального устрою України. При цьому слід проаналізувати проект Закону «Про внесення змін до Конституції України» (щодо децентралізації влади).

Нормативні акти та література

Колісник В.П. Актуальні проблеми конституційно-правового регулювання державно-територіального устрою України [Текст] / В. П. Колісник // Наука конституційного права України: сучасний стан та напрямки розвитку. – Х. : Право / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2009. – С. 78-83.

Магновский И. Конституционные принципы территориального устройства Украины: правовой аспект / И. Магновский // Сравнительное конституционное обозрение. – 2014. – № 1. – С. 46-51

Матвієнко А. С. Політико-правові засади територіальної організації держави: світовий досвід і Україна: монографія / А. С. Матвієнко. – Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2015. – 376 с.

Приходько Х. В. Актуальні проблеми державного устрою України / Х.В. Приходько // Право України. – 2014. – № 9. – С. 64-73.

Речицький В.В. Конституційне АБВ. – Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини», 2016. – 408 с.

Территориальное устройство государства: проблемы предмета и методологии конституционно-правового исследования / И. В. Лексин // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 11. Право : науч. журн. – 2012. – № 2. – С. 42-57

Федоренко В.Л. Основи конституційно-правового статусу столиці України – міста-героя Києва // Питання

теорії конституційного права і модернізації Конституції України: Зб. наук. праць / В.Л. Федоренко; за ред. і з передмов. академ. О.В. Скрипнюка. – К.: Видавництво Ліра-К, 2013. – 190 с.

Федоренко В. Л. Система адміністративно-територіального устрою України: проблеми конституційної теорії та практики / В. Л. Федоренко // Право України. – 2014. – № 9. – С. 94-106

Шевченко А. Є. Унітарна форма територіального устрою України та окремих країн Європи (порівняльно-правовий аналіз): монографія / А. Є. Шевченко, В. В. Міщук. – Київ: МП "Леся", 2013. – 248 с.

Тема 33. УКРАЇНА ЯК УНІТАРНА ДЕРЖАВА

П л а н

1. Поняття унітаризму, його відмінність від федералізму
2. Поняття та ознаки унітарної держави, види унітарних держав
3. Україна як децентралізована унітарна держава

Розкриття даної теми передбачає глибоке вивчення відповідного теоретичного матеріалу відносно існування в світі держав з точки зору форм їх територіального устрою.

Необхідно розкрити поняття унітаризму, показати властиві унітарним державам ознаки. Аналіз існуючих в світі федеративних держав дасть можливість показати відмінність унітарних держав від федерацій, а федерацій від конфедерацій.

У другому питанні слід показати існуючі види унітарних держав, їх сутнісні характеристики, позитивні та негативні риси з точки зору впливу існуючого виду унітарного характеру держави на розвиток самої держави,

суспільства, форми правління, політичного режиму тощо.

Розкриваючи останнє питання, необхідно вказати, чи дійсно Україна є унітарною децентралізованою державою, зазначити, які факти свідчать про це.

Н о р м а т и в н і а к т и т а л і т е р а т у р а

[Грицяк І.](#) Децентралізований та регіоналізований унітаризм як нові форми державного устрою / Ігор Грицяк // Віче : журн. Верхов. Ради України. – 2015. – № 14. – С. 5-11.

[Колісник В.](#) Перспективи удосконалення державно-територіального устрою України: відновлення унітаризму чи перехід до федералізму? / Віктор Колісник // Права людини : інформ. бюл. Харк. правозахис. групи . – 2014. – № 10 (1-15 квітня). – С. 6-9.

[Кушніренко А. Г.](#) Унітаризм как принцип конституционного строя Украины и форма государственного единства / А. Г. Кушніренко, Т. Н. Слинко // Конституционное развитие России и Украины : сб. науч. тр. / Национальный университет "Юридическая академия Украинв им. Ярослава Мудрого", Московская государственная юридическая академия им. О. Е. Кутафина. – Х: Право, 2011. Вып. 1. – С. 193-210.

[Кушніренко О. Г.](#) Унітаризм як базова цінність конституційного ладу України / О. Кушніренко // Віче : журн. Верхов. Ради України. – 2012. – № 2. – С. 17-20.

[Сметана В. В.](#) Гармонізація тенденцій децентралізації та централізації як чинник розвитку унітаризму в сучасній Україні: доктринальний аспект / В. В. Сметана // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 1. – С. 101-105.

[Шевченко А. Є.](#) Унітарна форма територіального устрою України та окремих країн Європи (порівняльно-

правовий аналіз): монографія / А. Є. Шевченко, В. В. Міщук. – Київ: МП "Леся", 2013. – 248 с.

Тема 34. **ДЕРЖАВНІ СИМВОЛИ УКРАЇНИ**

П л а н

1. Поняття символіки. Державні та національні символи України
2. Функції державних символів
3. Характеристика державних символів України
4. Юридична відповідальність за порушення законодавства про державні символи України

Розкривати тему потрібно із визначення та значення символіки. Необхідно провести відмінність між державними та національними символами.

Показати, в чому полягає роль і значення функцій державних символів, перерахувати та стисло охарактеризувати їх.

У третьому питанні потрібно дати характеристику державних символів України, визначити порядок їх використання.

Наприкінці необхідно проаналізувати законодавство про державні символи України і вказати юридичну відповідальність, яка передбачена за порушення законодавства про державні символи України.

Нормативні акти та література
Денисов С. Ф. Підстави кримінальної відповідальності за наругу над державними символами / С. Ф. Денисов, О. С. Філіпський // Проблеми професійної

підготовки слідчих: Матеріали наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, ДДУВС, 27 квіт. 2007 р.). – Д.: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2007. – С. 51-55.

[Сафонова О. Ю.](#) Конституційний зміст державних символів України / О. Ю. Сафонова // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 2. – С. 335-339.

[Стецюк П.](#) Державні символи України: конституційно-правова характеристика / П. Стецюк // Вісник Конституційного Суду України. – 2004. – № 6. – С. 103-115.

[Шаптала Н.](#) До питання про конституційно-правове регулювання державних символів України / Н. Шаптала // Вісник Конституційного Суду України. – 2012. – № 2. – С. 110-117.

Тема 35. ЗАХИСТ СУВЕРЕНІТЕТУ І ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ ЯК БАЗОВА ЦІННІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ

П л а н

1. Поняття суверенітету і територіальної цілісності держави
2. Зовнішні та внутрішні загрози суверенітету та територіальній цілісності України
3. Суб'єкти захисту суверенітету і територіальної цілісності України
4. Проблеми захисту суверенітету і територіальної цілісності України в сучасних умовах

Розкриваючи тему, необхідно дати поняття суверенітету, в першу чергу державного, та розкрити сутність територіальної цілісності держави. У другому питанні слід показати загрози суверенітету та територіальної цілісності

України, як внутрішні (корупція, сепаратизм, неререформована економіка тощо), так і зовнішні (відкрите втручання іноземних держав у внутрішні справи України, збройна агресія проти України тощо).

При розгляді третього питання необхідно назвати та показати роль і значення тих суб'єктів, які захищають і охороняють суверенітет і територіальну цілісність України (Збройні Сили України, СБУ, Президент України, КМУ та інші).

Завершуючи роботу, потрібно назвати і проаналізувати ті виклики суверенітету і територіальній цілісності України, які на сьогодні мають місце в Україні (наприклад, необхідність зміцнювати Збройні Сили України, посилювати міжнародний тиск на державу-агресора, необхідність якнайшвидшого проведення реформ в Україні тощо).

Нормативні акти та література

Державний суверенітет в умовах європейської інтеграції : монографія / за заг. ред.: Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка ; Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. буд-ва та місц. самовряд. – Київ : Ред. журн. "Право України"; Х. : Право, 2013. – 336 с.

Ковтун В. І. Військові гарантії державного суверенітету: конституційно-правовий аналіз / В. І. Ковтун // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. — № 4 (43). — 2010. — С. 90-94.

[Ковтун В. І.](#) Гарантії державного суверенітету України: конституційні аспекти: монографія / В. І. Ковтун ; М-во освіти і науки України, Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого. – Харків : Фактор, 2014. – 216 с.

Куян І. А. Суверенітет: проблеми теорії і практики: конституційно-правовий аспект: монографія / І. А. Куян. – К. : ВЦ "Академія", 2013. – 560 с.

Тодька Ю. Н. Україна – суверенне и независимое государство : [разд. учеб. пособия : Ю. Н. Тодька. Основы конституционного строя Украины : учеб. пособие. - Харьков : "Факт", 1999. – С. 44-51.

Тема 36. ГАРАНТІЇ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ

П л а н

1. Конституційно-правова характеристика державного суверенітету
2. Юридичні гарантії державного суверенітету України
3. Конституційно-правова регламентація військових гарантій державного суверенітету України
4. Засади економічних гарантій державного суверенітету України
5. Дипломатичні (міжнародно-правові) гарантії державного суверенітету України

При розкритті першого питання необхідно дати конституційно-правову характеристику суверенітету України. Надати визначення державного суверенітету, навести його ознаки та розкрити правову природу.

В другому питанні з'ясувати сутність юридичних гарантій державного суверенітету. Зазначити наявність в Україні власної Конституції та системи законодавства, власної системи органів державної влади. Розкрити нормативно-правовий та інституційно-правовий аспекти юридичних гарантій.

В третьому питанні розкрити стан військових гарантій державного суверенітету України. Зазначити наявність в Україні власних Збройних Сил та означити їх конституційно-правову регламентацію.

В четвертому питанні проаналізувати економічні чинники, які безпосередньо сприяють реалізації верховенства державної влади. Визначити конституційно-правові механізми гарантування економічної системи.

Розглядаючи п'яте питання, необхідно надати конституційно-правову регламентацію дипломатичних гарантій державного суверенітету України. Зазначити визнання України іншими державами як суверенної держави, наявність дипломатичних зносин з іншими державами світу. Визначити оптимальні способи узгодження національних (конституційних) вимог з дипломатичними (міжнародно-правовими) гарантіями державного суверенітету.

Н о р м а т и в н і а к т и т а л і т е р а т у р а

Барабаш Ю. Г. Конституційно-правові механізми захисту державного суверенітету України / Ю. Г. Барабаш // Вісник НАН України. – 2011. – № 6. – С. 9-10.

Державний суверенітет: теоретико-правові проблеми: монографія / за ред. Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка; НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, Нац. акад. прав. наук України – Х. : Право, 2010. – 272 с.

Ковтун В.І. Гарантії державного суверенітету України: конституційні аспекти: монографія / В.І. Ковтун – Х.: Фактор, 2014. – 216 с.

Ковтун В. І. Військові гарантії державного

суверенітету: конституційно-правовий аналіз / В. І. Ковтун // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. — № 4 (43). — 2010. — С. 90-94.

Організаційні та правові проблеми забезпечення державного суверенітету : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 27 берез. 2009 р. — Х. : Вид. СПД ФО Вапнярчук Н.М. / АПрН України, НДІ держ. буд-ва та місцевого самоврядування, НЮАУ ім. Ярослава Мудрого, 2009.

Тодыка Ю. Н. Основы конституционного строя Украины: монография / Ю. Н. Тодыка. — Х.: Факт, 2000. — 176 с.

Шайо А. Вступление в ЕС и его влияние на конституционный строй новых членов / А. Шайо // Конституционное право: Восточноевропейское обозрение. — 2009 — № 1 (46). — С. 3-12.

Яковюк І.В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз: монографія / І.В. Яковюк — Х. : Право, 2013. — 760 с.

Яковюк І.В. Особливості впливу наднаціональної організації на державний суверенітет країн-кандидатів та країн-сусідів (на прикладі Європейського Союзу) [Текст] / І. Яковюк // Вісник Академії правових наук України. 2010 р. №3(62) : Зб. наук. пр. / Акад. прав. наук України. — Х. : Право, 2010. — С. 19-31.

Навчальне видання

**ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ
З КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА
УКРАЇНИ**

**та методичні рекомендації
до їх написання для студентів II курсу
денних факультетів**

**першого (бакалаврського) рівня
галузь знань 08 “Право”
спеціальності 081 “Право”**

У к л а д а ч і: БАРАБАШ Юрій Григорович,
СЛІНЬКО Тетяна Миколаївна,
БАЙРАЧНА Лариса Кімівна,
ВЕНІСЛАВСЬКИЙ Федір Володимирович,
ДАХОВА Ірина Іванівна,
ІСАЄНКО Ірина Павлівна,
КОВТУН Віталій Іванович,
КУШНІРЕНКО Олександр Георгійович,
ЛЕТНЯНЧИН Любомир Іванович,
ПАВШУК Катерина Олександрівна
ТКАЧЕНКО Євген Володимирович,
ЧУБ Олена Олександрівна

Відповідальна за випуск *Т. М. Слінько*

Редактор *Л. М. Рибалко*
Комп'ютерна верстка *Л. П. Лавриненко*

План 2018

Вид. № 167